

**DĚJINY
ČESKÉ FILOSOFIE**
V kontextu sociálně - psychologického myšlení

Jiří Adamec
Markéta Helešicová
Zdeňka Chytilová
Miro J. Kadlubiec

***Vydáno v rámci Dnů duševního zdraví ve Vsetíně,
konaných 19. 9. – 3. 10. 2016***

Brno / Vsetín 2016

© Jiří Adamec
Markéta Helešicová
Zdeňka Chytilová
Miro J. Kadlubiec

Filosofický seminář – katedra teorie
ISBN 978-80-87234-60-0

*Vydání této publikace bylo financováno ze soukromých rezerv:
Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie, ul. Poříčí 5, 60200 Brno,
www.psychostudium.cz*

Osvětová a destigmatizační akce na podporu lidí s duševním onemocněním

Dny duševního zdraví

Vsetín

7. ročník

19. 9. 2016 v 16:00

Mgr. Miloslav Šebela

„Vnitřní úsměv jako klíč k léčivé komunikaci s vlastním tělem“, přednáška klinického psychologa, součástí přednášky jsou i praktické ukázky některých technik a cvičení, beseda pro veřejnost / Masarykova knihovna – sál

20. 9. 2016 v 16:00

Mgr. Šárka Dořičáková

„Sociální podnikání v ČR“, beseda pro klienty, rodinné příslušníky i veřejnost / Camino (MUDr. Fr. Sovy 61, Vsetín - Sychrov)

20. 9. 2016 v 17:00

Multidisciplinární setkání

odborníků z oblasti duševního zdraví

záměrem setkání je uvádět do praxe instrumenty, metody a techniky spolupráce, které v našich podmínkách mohou být posuvné v péči o duševní zdraví / Camino

21. 9. 2016 v 10:00

Den otevřených dveří v Caminu

promítání filmů z festivalu Jeden svět,
výstava fotografií z akcí Camina

22. 9. 2016 v 16:00

Prof. PhDr. Vladimír Smékal, CSc.

a Jiří Adamec

„Spiritualita a zdraví“, přednáška pro veřejnost a křest
publikace pana Jiřího Adamce „Dějiny české filosofie
(v kontextu sociálně-psychologického myšlení)“
/ Masarykova knihovna – sál

3. 10. 2016

Doc. PhDr. Karel Balcar, CSc.

„Rodinná (psycho)terapie“,
odborný seminář pro přihlášené (čas bude upřesněn v přihlášce)
/ Camino

Charita Vsetín
camino SOCIÁLNÍ
REHABILITACE

OBSAH

Str. 8 - Dějiny české filosofie v kontextu sociálně - psychologického myšlení. *Adamec Jiří*

Str. 71 - Zpráva o jednom začátku - povídání o vzniku a rozvoji psychosociální rehabilitace - Camino. *Markéta Helešicová*

Str. 78 - Přítomnost Camina ve světle neúprosné pragmatiky. *Zdeňka Chytilová*

Str. 83 - Filosofické a psychologické aspekty, motivy a instrumenty práce v Caminu. Transdisciplinární přístup k psychosociální rehabilitaci. *Miro J. Kadlubiec*

**Dějiny české filosofie v kontextu
sociálně - psychologického myšlení**

Jiří Adamec

*Neslouží-li naše myšlení druhému člověku,
pak na tomto světě jen přebýváme.*

Použitá literatura:

1. J. Král, Československá filosofie, Praha, 1937.
2. Antologie z dějin československé filosofie, Praha 1963.
3. M. Buben, Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, Praha 2002 – 2012, sv. I. – II. v sedmi knihách.
4. Slovník českých filosofů, Brno / MU 1998.
5. Stručný filosofický slovník, Praha 1966.
6. Lexikon der christlichen Ikonographie, Bd. 1. – 8., Freiburg im Breisgau, 2015.
7. The Oxford Dictionary of the Christian Church, Oxford University Press, 2015 (Third edition revised, 1798 pages).
8. H. R. Drobner, Patrologie (Úvod do studia starokřesťanské literatury), Praha / Oikoymenh 2011.
9. S. Sousedík, Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím, Praha 1997.

Další literatura, viz – odkazy v textu.

Ú V O D

Kultura střeoevropského regionu byla vždy místem střetání, prolínání, ale stejně tak i ustalování nejrůznějších proudů v celém spektru lidského myšlení. Filosofie tvořila neodmyslitelnou součást vývoje většiny evropských zemí, které tak, jednak navazovaly na nejstarší tradice, aby se později pokoušely vytvářet filosofie vlastní. Toto „vlastní“ pak znamenalo, že se na základě pojmového zachytávání skutečnosti člověku vyjasňoval horizont vnímání bytí, současně se zlepšením podmínek každodenního života. Např. husitismus v horizontu otevírání nových svobod.

Česká filosofie, až na pár vyjímek, kdy stála v čele, nebo po boku největších evropských myšlenkových proudů, tak jako tak tím, že se územě nachází v samém centru dění, mohla vždy čerpat z cizích vlivů, ale jen málo kdy zůstávala vězet na pozici pouhého interpreta.

Česká filosofická tradice se může chlubit jmény jako: Mistr Jan Hus, Petr Chelčický, Jan Amos Komenský, Jiří Procházka aj. Tedy jmény, která na začátku české vzdělanosti jednak reformovala sociálně církevní základy doby, stejně jako v tomto doznívajícím duchu vystupoval učitel národů ve století sedmnáctém, nebo o století později také v přírodních vědách zástupce prvního českého dynamismu, jehož obsah byl podnětem k práci českému zakladateli genetiky ve století devatenáctém, brněnskému Gregoru Mendelovi. Současně s těmito osobnostmi, zvláště v celém průběhu století devatenáctého a dvacátého, se na scéně myšlenkových dějin objevují filosofové, z jejichž podnětů se utváří myšlení, které se stává podkladem české univerzitní a tím i jinak akademické filosofie, jejíž obsah už otevřeně polemizuje se všemi jinými filosofiemi světa, neboť se zde uplatňuje sám důraz na systém a dialog s myšlenkovými proudy okolních zemí. Navíc se česká filosofie také tímto zapojuje do trvalého sociálního dialogu, zvl. tak, jak pod tlakem společenských okolností, tento požadavek nastoluje kulturně strukturovaný střed Evropy.

Přesto se v myšlenkové tvorbě udržují stále živé ohlasy, rozvíjet ve filosofii zejména otázky z oblasti noetiky, logiky a metafysiky, později rovněž filosofické antropologie, fenomenologie a existencialismu. Do konce šedesátých let, česká filosofie drží s tou západní vcelku shodný krok. Dnes, kdy se atomizace filosofických systémů rozdrobujícím způsobem podílí na nejednotnosti názoru vyplývajícího z průběhu událostí přítomného času, rovněž jen obtížně můžeme slovo „česká filosofie“ chápat shodně s tím, které takto lze ještě užít ve vztahu k nedávné minulosti, tj. do konce oněch šedesátých let dvacátého století. Dokonce by se dalo nadhodit, že mnohdy předymensovaná filosofie modernity už jen „technickou verbalizací“, zhoršuje filosofickou práci do úrovně pouhé interpretace pojmových vysvětlivek, což lze považovat za samu podstatu krize dnešní filosofie vůbec. Myslivý duch je zde zatlačen nároky, jimiž se zabývat znamená přestat filosofovat, ale obhajovat právo na používání „slov“.

*Jiří Adamec
Brno, 2016*

§1. POČÁTKY DĚJIN ČESKÉ FILOSOFIE V KONTEXTU VÝVOJE SOCIÁLNÍHO MYŠLENÍ

Vymezit základní aspekty sociálního myšlení v Čechách a na Moravě je o to snazší, oč více je dáván důraz na, zejména středoevropský kontext, v němž se tento vývoj měl vždy snahu odehrávat. Zůstává v této souvislosti hrdým faktem, že založení University Karlovy (1348) znamenalo otevření bran do světa evropské vzdělanosti a tím rovněž zásadní příklon k nutkavosti, zabývat se společenskými otázkami své současnosti.

Evropská filosofie se ve 14. století nacházela v krizi. Učení sv. Tomáše Akvinského (1225 – 1274) kolísalo mezi myšlenkovou tvorbou na jedné straně, při nemalého počtu universit a v zásadě mezi odmítavým postojem k filosofii oficiální církve na straně druhé. Pokud vznikaly a byly vedeny učené disputace na témata, která sv. Tomáš Akvinský ve svých spisech nadhazoval, potom jako významné spory, často ještě spojené se scholastikou, a tedy zaměřované na tzv. spor o universália. Logika a ontologie měly být hlavní průpravou k theologii. Naopak ethika a psychologie, které Akvinský opět recipuje z Aristotela, zaváněly toliko racionalismem a svobodnou vůlí, byly respektovány, ovšem jen s výhradami a tudíž pod dohledem a fragmentárním výběrem toho, co bylo lze vyučovat. Vyplývá z tohoto exkurzu, že svoji dominantní úlohu stále ve svých rukou drželo Písmo svaté, co by autorita nad veškerým rozumovým bádáním o bohu, světu a člověku.

Obecně uznaná školská filosofie, tzv. sedmero svobodných učeních (septem artes liberales), uplatňované ve většině universitních měst (Paříž, Padova, Kolín, Praha, Oxford..., výběrem) naopak evropské vědění sjednocovala (trivium, quadrivium).

Změna situace přichází s nástupem Johna Wicliffa (zemř. 1384), který k problematice vzdělávání a víry přistupuje podporou individualismu. Jeho učení totiž směřuje k jednotlivci, intimní morálce (vnitřnímu duchu - spiritus innatae), kterou má být zajištěno osobní odhodlání nescházet z nastoupené cesty víry morálním citem, tímto zajištěním hluboce vnitřní odpovědnosti každého člověka, v souvislosti s přitakáním základním článkům víry v Písmu svatém. Wicliff patrně stojí na počátku té úrovně sociálně – morální filosofie, která svoji pozornost obrací k subjektu člověka a volá po jeho osobně niterné reformaci, nevyjímaje nikoho. Pouze tak lze dosáhnout zlepšení obecně mravního vědomí, souvěčného s původním křesťanským, novozákonním učením.

Samozřejmě vnímáme, že křesťanství ve všech svých podobách, stejně jako filosofie by ztráceli smysl, pokud by nechtěli zaopatřovat a působit na sociální oblasti svým základním určením. V obou případech se jedná o snahu ukazovat, kde je nutná změna myšlení, tak aby se člověk ve svém vlastním světě mohl cítit naplňujícím způsobem: tam v úradku věčnosti, odpuštění a lásky, zde v rozumějším konceptu (pojmu), jímž chápe svět, jenž fysicky opanuje.

§2. PŘEDHUSITSKÉ ASPEKTY ČESKÉHO FILOSOFICKÉHO MYŠLENÍ A HUMANITY

Formální dělení českého filosofického myšlení na předhusitské a husitské nám dnes slouží jen jako terminologické klišé. Ve skutečnosti se důraz na humanitu, kterou hlásal Mistr Jan Hus, dá vykázat rovněž v českých vzdělaných kruzích dávno před patnáctým stoletím:

•
„Z populární, arci překladové (literatury – pozn. AJ), jest jmenovati jako encyklopedickou ukázkou veškerého vědění, zejména kosmologického a anthropologického, příkře dualistickou a zároveň moralisující, často velmi fantastickou, ale již i s mystickými rysy „Alana čili O mravném obnovení prvotní dokonalosti“ mnicha Alana (zemř. 1203) z Ryssellu Anticlaudianus, české zpracování básně asi z poloviny XIV. Století. Týž moralisující asketický dualism jeví „Spor duše a těla“; české zpracování první asi z roku 1330 nemá však jako již druhé, ev. třetí z konce XIV. století svou předlohu v nejpopulárnější předloze latinské, složené v XIII. století anglickým biskupem a filosofem Robertem Grossetestem, nazvané Visio Philiberti. Též asi z polovice XIV. století pocházejí volně zpracovávaná Dvojverší Katonova (Disticha moralia, mravní výpovědi přičítané gramatikovi římskému, t. ř. Katonu Dionysiovi, vyučovací a vychovávací vademecum západní Evropy...“ /In. Josef Král, Československá filosofie, Praha – Melantrich, 1937, str. 1/

V tomto smyslu se tedy v tzv. době přehusitské nejdále dostáváme s Tomášem Štítným (1333 – 1401), který je s ohledem na původnost tvorby patrně vsutku prvním českým filosofem. Z jeho snahy přiblížit mnohem více než jen teologickou literaturu, pochází překlady latinského filosofického názvosloví do češtiny, což byl významný krok pro celé následující filosofické myšlení v Čechách směrem k novým generacím. Otázky spojené s křesťanským učením sice provazuje Štítný s filosofií, ovšem nevytváří její spekulativní rámec, čímž základní články víry pouze interpretuje, aniž by zpochybňoval kritickým přístupem jejich tradiční obsah. Tím však, že byl Štítný osobně angažován v proticírkevní opozici a inspirován tábořským M. Vojtěchem Raňkům z Ježova (1320 – 1388), traduje se jako osobnost považovaná za součást té skupiny myslitelů, na které později navazovali M. Jan Hus a Petr Chelčický (viz níže).

Štítného zájem překládat např. romány francouzských autorů rovněž vyzvedá jeho myšlenkový záměr, zpřístupňovat tímto způsobem kulturní dění českému čtenáři z jiných částí Evropy a ukazovat na potřeby hledání východisek z církevní krize své doby. Uchopeno zde hermeneuticky, románový příběh se stává cestou ke sjednocování představ o životě v každodennosti, jenž se nijak zásadně, porovnán s tím Českým, neliší od toho, který popisuje autor ve svém díle; fenoménem je tak skrytý obsah nároku zamyšlení nad obstarávajícím momentem každodennosti, vzhledem potřebě rozvoje života kulturního.

„Domáckost“, toto „obstarávající prostředí“ je přirozenou surovinou každodennosti, jež vedle toho, co si nárokuje společnost (církve) žádá osobní svobodu, intimitu myšlenky a slova, či takové sebereflexe, která se neobává vlastní hlubiny vědomí pod tlakem ztráty osobnosti. Naopak, intimita subjektu, aby se mohla v altruované podobě zabývat potřebami druhých, si žádá jako první dojít cesty k sobě samému. Románový příběh je vždy vhodným vodítkem k takové intimitě. Zvěst o Kristu přešla rovněž do románových podob. Ukázalo se však naléhavým přiznat stejnou právoplatnost, stran příběhovosti každému člověku, neboť každý člověk existuje sám za sebe, jestliže mu přisuzujeme odpovědnost. Hermeneutický zájem přístupu nás tak ubezpečuje o tom, že i když nešlo hned v počátcích v pravém smyslu toho slova o schopnost „přeinterpretační“, tak mnohdy právě výběr toho, co bylo překládáno, naznačoval na rodící se vzmach vlastní myšlenky, podporovaný zájmem o poučení z jiných zdrojů, aby tak mohla být následně nastoupena cesta vlastní myšlenkové produkce.

•
„Pro poznání filosofických zájmů, které na univerzitě (Univerzitě Karlově – pozn. AJ) tehdy přišly ke slovu, je třeba se podívat, kterým filosofickým dílům projeví čeští mistři při své opisovačské činnosti pozornost největší. Jedná se v první řadě o práce soudobého pařížského tomisty Jana Versora, dále o různá díla scotistická a konečně o spisy Rajmunda Lulla (1235 až 1315).“ /S. Sousedík, Filosofie v českých zemích

mezi středověkem a osvícenstvím, Praha – Vyšehrad, 1997, str. 22/

Rovněž v souvislosti s působením jednotlivých řádů a kongregací na území Čech a Moravy se mnohé myšlenky spojené s pocíťovanou potřebou reformy sociálního myšlení opíraly o reálné společensky prospěšné aktivity. Byla to zejména taková uskupení, která v souvislosti s církevní politikou své doby sice mohla existovat a vcelku nerušeně spoluvytvářet křesťanský kolorit doby, ovšem za předpokladu, že se spolupodílela na utvrzování územní expanze v rámci otázek víry. Přesto řády a kongregace tohoto typu vcelku úspěšně rozvíjely humánní podporou aktivity, které se zakládaly na podpoře nemocným, ale i jinak potřebným. Jedním z takových řádů byli johanité, které na naše území prosadil kníže Václav II.

•

„Stalo se tak někdy v letech 1158 – 1169 a johanité se po benediktínech, premonstrátech a cisterciácích stali čtvrtým církevním řádem, který v Čechách zakotvil. Byli usazeni u frekventované cesty na levém vltavském břehu na předmostí Juditina mostu.“

„V minulosti (řád johanitů – AJ) působil na poli válečném (na souši i na moři) při obraně víry a na poli špitálních při poskytování špičkové péče nemocným. K tomu byli využíváni (a řádem placeni) i tehdy zdatnější arabští, židovští, syrští a řečtí lékaři. Řád zavedl první pravidla hygieny a také první diety.“ /M. M. Bu-

ben, Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, sv. I., Praha – Libri 2002, str. 43 a 53/

Shora nastíněný úhel pohledu naznačuje, že humanitní zaměření vnitřního života české společnosti mělo svoji samostatnou strukturu. Ta se vyznačovala zejména prosazováním zájmů, jejichž posláním měly být k člověku se přibližující kroky, hledáním smysluplné zainteresovanosti na obsahu lidského bytí. V případě Štítného vytvářením kontaktů s jinými kulturami prostřednictvím překladů románové literatury své doby a poměřováním každodenního života s tím, který realizoval člověk tam, kde většinou strávil celý život, vedle aktivního působení stran řádové činnosti, organizované a směřované, mj. také k pomoci potřebným.

To, že podobné historické události, které přímo souvisely také s panovnickými jmény jako byli Václav IV. a Karel IV. doznaly a ještě stále doznávají potřebné vážnosti nejen u nás, ale také v zahraničí je patrné již z toho, že v nově zpracovávaných studiích o křesťanské ikonografii jsou odkazy na význam a humanitu podobných událostí činně se stejnou vážností, jako na tradiční zpodobování biblických námětů Dürera, Rubense nebo Caravaggia. Jsou zde na mysli např. dva výjevy, které se staly v pravdě národním obrazem: Karel IV. (za ním sv. Zikmund) a Václav IV. (za ním sv. Václav), se svojí patronkou, matkou boží; v dolním výjevu pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi, před ním sv. Vojtěch, za ním sv. Prokop a za Očkem v zadu sv. Vít a sv. Ludmila. Obraz z roku 1371.

*(Lexikon der christlichen Ikonographie,
Freiburg im Breisgau 2015, Bd. 5, S. 26
Herausgegeben Wolfgang Braunfels)*

*(Lexikon der christlichen Ikonographie,
Freiburg im Breisgau 2015, Bd. 5, S. 26
Herausgegeben Wolfgang Braunfels)*

„Ve 13. a 14. století dochází k prudkému vzestupu české politické moci, české království se stává největší středoevropskou velmocí, stává se první zemí v římské říši a český král usiluje o to, aby na sebe strhl moc a hodnost německého krále a císaře. Jestliže se to nepodařilo Přemyslu Otakaru II. ve století 13. podařilo se to ve století 14. Karlu IV., který byl po matce potomkem Přemyslovců a považoval se proto sám za Čecha. Doba jeho vlády je dobou největšího rozkvětu českého státu. Čechy se stávají jedním z hlavních středisek evropské civilizace.“ (Antologie z dějin československé filosofie, Praha 1963, str. 9)

§3. MISTR JAN HUS – MEZI FILOSOFIÍ, PSYCHOLOGIÍ, REFORMISMEM A HUMANITOU

Cesty, kterými se vydal Mistr Jan Hus (1371 – 6. 7. 1415) se vyznačovaly pochopením pouze jediného způsobu, jak dosáhnout nastalé potřeby změn, a to jít k vlastním počátkům křesťanství. Touto konfrontací své přítomnosti s původním založením idejí, které již v jeho době naléhavě burcovaly většinu společnosti nespokojeností, vyplývající z toho, jak se církev stavěla k věřícím, Husova filosofie promýšlela zejména z pozice intimní etiky svědomí, stran každého, kdo se ocital v jakémkoliv oficiálním spojení s politikou jeho doby. Z historicko filosofických souvislostí těch, kteří Husovu učení předcházeli, nebo následovali po

něm víme, že podobné snahy se nejednou nesly v duchu takového odporu, jenž svého tvůrce ohrožoval na životě (např. Sokratés, Patočka).

Husovo učení bylo sociálně – reformistické. Jako takové se nemohlo proto vyhnout sporům. Bezzubá kritika postrádala smyslu. Základy křesťanství byly jasně definovány Písmem svatým a jednotlivými články dogmatu. Církevní aktivity se těmto srozumitelně definovaným etickým postojům vymykaly. Jakákoliv mělká, verbálně opatrná opozice neměla potřebný dopad. Bylo zapotřebí celou filosofii křesťanství znovu připomenout v její neelementárnější podobě. V jednoduchém sdělení lze nastínit, že Hus své postoje definoval asi následovně: **a)** základem změny ve společenském životě je etika; **b)** přívratem k tradici se přítomnost stává aktivní součástí dějinného vývoje; **c)** je nutné, aby představitelé církve našli opět cestu k věřícím, skrze ideu dobra a spravedlnosti; **d)** před bohem jsou si všichni rovni; **e)** jednou z norem jednání člověka, by se mělo stát svědomí, poměřované s postoji k bližnímu...

Teologie zde hrála přirozenou roli. Nebyla Husem napadána ani v jednom případě. Dokonce Hus nechtěl teologii jakkoliv racionalizovat. Přesto mu byly podobné snahy podsouvány. Pokud bychom byli důslední, mohli bychom však říci, že tak jako mnohem později např. S. Kierkegaard, rovněž Hus staví celý problém na již zmíněné etice svědomí, stejně jako na náboženstkém citu. Jisté laicizaci a subjektivizaci teologie, tedy již zabránit nešlo.

Tato individuace v podmínkách křesťanství mu ovšem nemohla být, vzhledem k dobovému chápání teologie, odpuštěna. Obava z přílišné laicizace a tím i neoprávněnosti vykládat jednotlivé články víry dle osobní potřeby, v očích církve znamenaly nebezpečí vymknutí společnosti ze svého doposud udržovaného vlivu, který však již v tomto čase představoval všudepřítomnou feudální porobu.

Hus na podporu svého učení napsal několik zásadních pojednání, která mu ovšem byla vyčítána a na kostnickém slyšení znamenala tzv. důkazy jeho neoprávněných zásahů do božího díla, které musí církev, právě proti takovým jedincům chránit, aby ostatní společnost (svět) neupadla do pochybností stran víry: (výběrem) Obrana článků Viklefových, Rozprava o odpustcích, Proti papežské bule, Knížky o svatokupectví, O církvi...

Semknutost společnosti, která Husovo učení vyslyšela a pokračovala v táborském hnutí, byla pro další vývoj Čech a Moravy zásadní. Vojenskými aktivitami Žižkovými podporována zejména Husova idea jednoty lidu, znamenala vyzdvýžení poukazu stran toho, že v jeho možnostech je vlastní obrana i prosazování zájmů, byť i jednotlivě, avšak opětně potlačovány.

Z psychologického hlediska byl husitstvím pro dějiny Čech a Moravy založen významný historický akcent bojovnosti, který měl za své domáhat se vlastní kultury, její územní celistvosti a jak se ukázalo, rovněž jisté skromnosti, která nepodporovala expanzivní zájmy.

„...důkaz toho, že žádný člověk není světským pánem, pokud je v smrtelném hříchu, děje se takto: v podstatě pojmu < pán > jako takového je zahrnuto to, že se stává vrchností pro svého služebníka; ale nespravedlivý jako takový se nestává vrchností nad statky časnými, nýbrž podřizuje se jim, aby jim sloužil...; tudíž není jejich pánem. Horní návěst je zřejmá z popisu panování, protože jinak by kterékoli stvoření bez rozdílu panovalo kterémukol jinému. Dolní pak návěst je zřejmá z toho, že každý hříšník a provinilec při svém zanícení dobrovolně dává přednost před dobrem věčným nějakému dobru časnému, a že tak již tím slouží takovému statku časnému, protože se mu podřizuje podle své nejvyšší mohutnosti, totiž mohutnosti volní. /... / Časné dobro natolik vede ke skáze toho, kdo ho zneužívá, a vleče ho podle jeho nejvyšší duševní mohutnosti ke stupni nejnižšímu, je potud zcela zřejmé, že takové časné dobro neslouží člověku o nic lépe, než by sloužil služebník, který svého pána povalil na zem a poraženého by za vlasy táhl do močidla.“ /Antologie z dějin československé filosofie, sv. I., Praha - ČSAV 1963, str. 88; In.: Obrana některých článků Viklefových/

V uvedeném citátu si lze všimnout, jak tvrdých příměrů Mistr Jan Hus používá. Ty dodávaly jeho tezím mimořádně srozumitelnou akcentaci, stran důrazu na obsah sdělení. Rétorika takového podání měla ryze osobitý charakter.

§4. PETR CHELČICKÝ (1390 – 1460)

Táborský radikalismus postupně ovlivňoval další vývoj myšlení v českých zemích. Svého významu v jeho středu došel Petr Chelčický. Filosofie, která v jeho podání pokračovala rovněž snahami poukazovat na sociální nerovnost a měnit reálně stavovskou společnost, byla i po jeho smrti oceňována, např. také L. N. Tolstojem. Jeho práce (O trojím Lidu, Síť víry, O boji duchovním, Postila aj.) poukazovaly na nutnost vymanit se z umělé třídní struktury, která byla církví vnucována jako dělení v rámci tzv. trojího lidu. Šlo o spekulací vytvořenou teorii (dogma), které se opíralo o teologickou interpretaci lidské existence na základě dělení těla Kristova, nebo trojici podávanou od nejranějších dob vývoje křesťanství jako učení o trojím lidu (duchovní - církvev, poddaní - statky, řemesla aj. a konečně ochránci víry - např. vojsko; platónské dělení z jiného úhlu pohledu). Chelčický prosazoval potřebu společenské rovnosti. V samém jádru byl tento požadavek nerealisovatelný, i když vzhledem k pociťujícímu tlaku vrchnostenského vlivu na poddané bylo zřejmé, že se taková politická situace již dlouho udržet nedá. V jistém smyslu dějiny vždy ukazovaly na to, že právě v dobře hierarchizované společnosti převládal vývoj a nikoliv úpadek. Naopak, jakmile se utopické snahy začaly stávat reálnou idealizací každodenního života, bylo nemožné udržet pořádek v zemi a nastolit potřebný hospodářský a kulturní růst. V této souvislosti se rovněž ukazovalo, že jakmile se mezi církví a poddanými vy-

tvoří tak závažné rozdíly, jakých zde byla historie svědkem, je vcelku nemožné v každodenním životě existovat beze strachu o živobytí a dokonce o život sám. Naopak, jakmile se vladnoucí a lidové zájmy měly tu tendenci k sobě přiblížit, opět se významně celospolečenský život zhoršil, neboť nevzdělanost prostých jednotlivců nezvládala rozumně (konstruktivně) vést společnost vývojovým směrem. To ostatně ukázala později francouzská revoluce na konci osmnáctého století.

Nic z toho však neumenšuje pozitivní vliv Chelčického na udržování a prohlubování všelidové jednoty Čechů a Moravanů, se stálými odkazy na Mistra Jana Husa, jenž upálen za své přesvědčení jasně ukázal, kam až lze jít, jestliže zápas o pravdu je uchopován jako bezpodmínečná nutnost osobního příkladu. Konečně, šly v tomto ohledu stejným směrem také české kacířské skupiny, podobně jako se to dělo i v jiných částech tehdejší Evropy.

Za tzv. kacířské hnutí bylo vždy považováno takové uskupení věřících, kteří se nějakým nově vzpírajícím způsobem odkláněli od oficiálně proklamované křesťanské věrouky. U nás to byli jednak husité, čeští bratři, táborité, na jiných místech Evropy potom např. joachimité, adamité, valdenští, apoštolikové. Také za hranicemi Čech působící kacířská uskupení měla za svůj hlavní úkol racionálně polemizovat s převládajícími křesťanskými dogmaty doby a pokoušet se nastolovat rozumnější společenské pořádky.

Kacířské spolky jsou proto významnou součástí „osvícenského“ ducha na sklonku středověku. Z jejich středu pochází reálný altruismus uplatňovaný v rámci vzájemné pomoci potřebným. Konečně v jisté míře polemiky potom zůstává, jak se kacířská hnutí slučují s pozdějším protestantismem (rovněž ve své době považované za kacířské), který svým individualistickým postojem k bohu sám o sobě proklamoval práva osobní ideje a rozbíjel sociální jednotu požadovanou reformistickými zájmy jiných výše jmenovaných hnutí.

§5. ČESKÁ FILOSOFIE OD DRUHÉ POLOVINY PATNÁCTÉHO STOLETÍ - NÁSTIN

S ústupem tábořského radikalismu a tím i reálných husitských idejí z lidových snah o jejich prosazení, šlo ruku v ruce také o zastínění významu Karlovy University.

„Po husitských válkách, kdy na ní na dlouhá léta výuka zanikla, obnovil císař Zikmund r. 1437 její dávná privilegia a studium bylo po nucené přestávce znovu uvedeno do chodu. Znovuožila universita nebyla ovšem již tím, čím byla kdysi. Vlivem tíživé hospodářské situace mohla být obnovena z někdejších čtyř fakult pouze fakulta artistická. V duchu dohod, jež uzavřeli umírnění utrakvisté s koncilem, působili zde zpočátku kališníci a katolíci, Češi, Němci i Poláci. Soužití nebylo však klidné, takže když papež Pius II. zrušil r. 1462 platnost kompaktát, stala se pražská jednofakultní universita ústavem konfesijně výlučně utrakvis-

tickým a po národní stránce veskrze českým." /S. Sousedík, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha – Vyšehrad 1997, str. 21/

Za této situace se česká učenost stala více závislá na pramenech, které mohly přicházet ze zahraničí, kde byly jako tradiční témata středověké filosofie a teologie stále studijně prohlubována a rozšiřována i když po vzoru scholastické metodologie, zejména v oblasti logiky, etiky a jen sporadicky v oblasti metafysiky a psychologie: Tomáš Akvinský, J. Duns Scotus, R. Lullus, aj.

Společenská atmosféra upadla do opětné skepse. Co mělo ráz filosofie ocitalo se v předpojaté nemilosti. Humanistické tendence byly omezeny pouze na několik jmen, která nepřekračovala svým významem svět akademické půdy nebo tajných spolků.

Rovněž tak ožívaly chiliastické nálady, což opětně zesilovalo církevní pozice a napomáhalo rozšiřování křesťanských dogmat, jakož i ovlivňovalo celý feudální systém.

Přes všechny tyto okolnosti i tak na českou universitní půdu v patnáctém století dopadalo slunce naděje myšlenkové volnosti vlivem působení Mikuláše Kusánského (1401 až 1464). Jeho důvěra v lidskou mysl je opřena o teze v nichž interpretuje bytí /svět/ jako nekonečnou explikaci /rozvinutí boha/, stejně jako na straně druhé interpretuje člověka v tom smyslu, že je to bytost, která v sobě, svým vlastním způsobem /zejm. rozumem/ celý svět, toto bytí v celku podržuje /complicatio/. Kusánským tak do Čech

proudí dál onen již výše poukazovaný individuální princip. Vše prostupující bůh (panteismus) a nekonečno dávají prostor k tomu, aby lidská mysl nebyla ohraničena ničím jiným, než rozsahem poznání. Je proto pouze na člověku, jakým předmětem poznání a jakým způsobem poznání bude svůj rozum „obsahovat“. Konečně, dle Mikuláše Kusánského člověk je bohem stvořenou bytostí a rozumem obdarovanou zejména k tomu, aby se dokázal povznést poznáním nad pouhé statické bytí ostatní existence. K tomuto určení Mikuláši Kusánskému slouží ještě další pojmová výbava při rozvrhování bytí světa, jako je „splývání protikladů“ /*coincidentia oppositorum*/. Tímto v jistém smyslu osvícenským optimismem, v němž protiklady vzájemně bytí jako takové nepopírají, ale naopak činí jej dynamickým, Mikuláš Kusánský předznamenal vlivy, které způsobily jeho hystorické určení také u Jana Amose Komenského, nebo Jiřího Procházky (1749 – 1820). Na české půdě Mikuláš Kusánský v těchto inspirativních odkazech žil i prostřednictvím např. Jana Keplera, který tak v rudolfínské Praze stmeluje prostřednictvím něj i celou tehdejší a v následující době prosazující se sluncestřednou kosmologii /Mikuláš Koperník 1473 – 1543; Giordano Bruno 1548 – 1600; Galileo Galilei 1564 – 1642/.

Vedle těchto vlivů na celoevropsky se vyvíjející filosofii měl Mikuláš Kusánský inspirující dopad na Jana Amose Komenského (viz níže), stejně jako se s jeho myšlením rovněž seznamovali také další čeští renesanční a post-

renesanční učenci: Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, Řehoř Hrubý z Jelení, Viktorín Kornel ze Všehrd, Jan Šlechta ze Všehrd (1466 – 1525), Jan Jesenský z Jeseně (Jessenius – upálen r. 1621), Jan Marek Marci z Kronlandu (1595 – 1667) nebo i Tadeáš Hájek z Hájku (1525 – 1600). Tyto osobnosti českých dějin se vpravdě staly významnými zejména pro svoji odvahu bránit lidskou racionalitu a vůli k poznání před bludařskými imperativy, jimiž v tehdejší době chtěli vládnout „zástupci boha na zemi.“

Potřeba jít ve věcech poznání cestami vlastního rozumu, se díky jejich aktivitám stala opět zřetelnější a tuto naléhavost následně v osvícenském duchu, jako hledisko zásadních změn, začíná realizovat rozvíjející se tzv. školská filosofie nejen v Čechách a nejbližší také v Německu mluvících zemích, ale v celé Evropě. Tento zájem má svého předchůdce paradoxně v postupně ne příliš akceptované „logice scholastiků“, která přes veškerou svoji strnulost udržovala i teologii v pozornosti stran toho, že rozum a poznání jsou strukturované individuálně a tudíž i z hlediska procesu učení je nutné k této individuálnosti přistupovat hledáním odpovídajících didaktických pravidel. Dopad, který měl tento pozvolna rozvíjející se zájem o pedagogiku, jako svého druhu specifický přístup k procesu poznání, se postupně stýkal s celou filosofií vzdělané Evropy, neboť nutně reformoval, také sám za sebe a přirozeným sklonem k racionalitě celý přístup člověka k realitě každodenního života. Vykročení novými směry mohlo započít.

§6. JAN ÁMOS KOMENSKÝ (1592 – 1670)

Vcelku ve tvrdých a téměř antisociálních podmínkách života Evropy na přelomu 16. a 17. století se Holandsko jevilo téměř jako ráj na zemi. Svojí tolerancí uchránilo mnohé učence (např. také René Descarta 1596 – 1650) od existenčních útrap. Posledních šestnáct let svého života zde nachází své útočiště rovněž snad nejznámější český učenec Jan Ámos Komenský (1592 – 1670). Jeho současníky byli dále B. Pascal (1623 – 1677) nebo i B. de Spinoza (1632 – 1677), který však představuje v jistém smyslu „holandskou vyjimku“, neboť i tam byly jeho filosofické pohledy na křesťanství příliš silným „prachem“, jímž se „vystřelil“ z tamějšího společenství příslušné obce, avšak pouze v duchu „lámání svíce“. Toto „zatracení“ však v ničem Spinozovy nebránilo v možnostech tvořit dál a z hlediska i „zapovězených“ kontaktů vcelku čile udržovat vztahy konspirativními cestami svých přátel.

Jan Ámos Komenský neměl situaci o mnoho snazší. Chtěl totiž výuku na školách přizpůsobovat lidskému rozumu a za probíranou látku upřednostňovat individuální zkušenost. Písmo svaté bylo v tomto ohledu druhořadé a tak netrvalo dlouho a Komenský se musel v podstatě většinu svého života skrývat (přibližně od roku 1628).

Na Komenského přístupu k ideji reformy vzdělávání můžeme vidět, jak se zde opět základní pohnutka altruismu, tak typická v husovských létech, spojuje s podporou racionalismu a s respektem k individuálnímu uchopování

světa, jako takového. Důkazem toho, že Komenský pociťoval bytostnou naléhavost potřeby, změnit stávající neutěšenou situaci ve způsobech vzdělávání a školské výchovy, stejně jako v samotném přístupu církve k těmto otázkám, je jeho pojednání na téma: „Truchlivý, tj. smutné a tesklivé naříkání člověka křesťanského nad žalostnými vlastními a církve bídami.“ Tento spis vznikl, jak historici zdůrazňují, v období Komenského „velké krize“ let 1618 až 1625. Alegorie popisující společenskou situaci jeho doby: „Listové do nebe“ (1619) a slavný „Labyrint světa a ráj srdce“ (1623, ovšem publikován, až po znovobjevení roku 1931), čerpaly svůj myšlenkový základ ještě z doby těsně před zmiňovanou Komenského krizí.

Obraz poutníka v „Labyrintu...“ popisuje vcelku věrně schisma Komenského přítomnosti. Kulturní život v podstatě nenabízel žádné myšlenkové ani jinak tvůrčí inspirace. Znaven hledáním a „marnými“ nadějemi v konečném důsledku sice nachází útočiště v náboženství, ovšem jen proto, že se tímto způsobem alespoň nějak naplňuje touha po duchovní aktivitě. Komenský v tomto díle naznačuje, že je výhradně na vůli člověka jaké znaky bude přijímat jakož i tvořit svým dílem sám za sebe tak, aby jeho spokojenost souvztažná s vlastní autonomií vůči světu jeho okolí, spoludotvářela tolik potřebnou subjektivní, a to nikoliv fiktivní, ale reálnou vazbu na vnímanou a v pravé podstatě žitou situaci (situovanost), ve své a svým rozumem chápané přítomnosti. Opět zde máme hermeneutický přesah. Blíz-

kost pozdějším tezí, že člověk svým způsobem chápání a přijímání poznávaných forem nikoliv odráží, ale toliko vytváří realitu, se v tomto Komenského podání již přehlédnout nedá. Tak jak Komenský absorboval a pro vlastní záměry modifikoval myšlenky svých předchůdců, stejně tak uvedeným přístupem předznačoval další zaměření otázek, které ve filosofii od 18. století převzali představitelé německé klasické filosofie. V novější době se na stejnou úroveň tázání dostávají např. Husserlova fenomenologie a Ernst Cassirer (1874 – 1945). Díky těmto postřehům Komenský vrací filosofii na české půdě zájem o tradiční noetické otázky (jinak tehdy hojně rozvíjené v zahraničí Thomasem Hobbesem a Johnem Lockem) a stejně tak poukazuje na nutnost ještě více se zabývat psychologickými tématy ve filosofii.

Člověk myslí filosoficky, ovšem žije psychologicky. Myšlením rozvrhuje svět, životem zakouší a prožívá nutnost chovat se určitým způsobem.

Mezi myšlením a prožitkem hledá člověk vztah, soulad. Pokud se má přiblížit tradiční tezi: *intellectu adaequatio ad rem* (shody rozumu s věcí), nahlíží ji nyní nikoliv jako samozřejmost, ale jako zásluhu, která vzniká z toho, že člověk „prohlédá“ nutnost přijmout realitu (přírodu) ve smyslu toho, co jest. Potom se taková shoda rozumu s vnějším světem zdráhá ovšem přijmout jiné zprostředkovatele, má-li identita myšlení se světem splňovat jak logickou, tak i psychologickou stránku věci, kterou v tomto tvaru žádá.

Komenským, stejně jako R. Descartem (cogito ergo sum – 1637) filosofie a její nároky zřetelně poukazují na nevýhody, které přetrvávající scholastické přístupy už nedokáží reflektovat. V podobném duchu vyznívá rovněž i známá teze B. de Spinozy: Deus sive natura (Bůh, neboli příroda – 1677). Odtud pak mohou vznikat spory. Neboť vyvstává zcela nová, radikální otázka: Tak bůh, nebo příroda?

Těmito poukazy zde chce být vyznačena nesporná důležitost Jana Ámose Komenského pro zásadní dějinný vývoj evropské filosofie. Neboť od renesance směřuje západní myšlení k subjektivisaci reality, jejímu osvojování rozumovými prostředky, k nimž se následně, zejm. od 19. století přidávají prostředky technologické. Subjektivisace a její podpora rozvojem vzdělanosti umožnily daleko zřetelněji zahlédnout člověka v kontextu zejm. vlastních aktivit, jak v průběhu dějin, tak ve vlastní přítomnosti. Tím však bylo možné, zahlédnout rovněž osvícensky „optimistickým“ způsobem předpoklad „bytí v budoucnosti“, např. znovu otevíranými a dále i totalitně (naivně) ralisovanými idejemi utopistů moderní doby. Komenského „reforma školství“ však zde nachází své meze, neboť předpoklad: „stačí se učit, vzdělávat a svět bude lepší“, ani dnes ještě nedošla svého naplnění. Psychologické aspekty této skutečnosti představují pro současné odborníky jedno z nejdůležitějších témat, kterým se zabývají v širokém spektru výzkumů a polemik. Vzdělání totiž není automatickým předpokladem

mravních záruk. Komenský k danému problému přistupuje nanejvýš střízlivým způsobem. Vyzvedává všelidskou autonomii, aniž by rušil důležité místo, které zde má pro člověka bůh. Nic méně, na prvním místě reálně každodenních potřeb je nutné přijmout osobní, racionálně ošetřenou angažovanost, aby bylo lze vůbec jakkoli pomýšlet na změny k lepšímu, alespoň co se tedy týče obecně školské výchovy a didaktických technik přístupů ve výuce samotné.

Komenský tak dává srozumitelně na jevo, že pochopil vývoj člověka v individuálním kontextu vlastní, jedinečné biografie, kde způsob rané výchovy a vzdělávání zakládá hlavní, motivující znaky, kterými se ve své budoucnosti bude jedinec uplatňovat, prosazovat, komunikovat, tedy v nejširším smyslu toho slova – personálně prezentovat, a to v maximální míře celkového výrazu takové osobnosti. Konečně tímto určením bytostného charakteru člověka, v zákrty většiny toho všeho, co bylo shora řečeno je rovněž v Komenského době obecně se prosazující mechanistický názor, který získává své „uplatnění“ i zde. Přesto komenský hodlá působit na vývoj člověka, tedy na jeho složky dynamické. A stejně jako o dvě a půl století později tzv. západní sociologové, rovněž Komenský možnou „nápravu věcí lidských“ spatřuje cestou postupných reforem. Poznání je nekonečný a sám o sobě dynamický proces, zájem člověka. V pojednání: „Cesta světla“ zaznívá k tomu všemu pozitivita vývoje člověka; utvářející se vývoj na cestě k romantisující všehumanitě.

Sympatické na Komenského vystupování je jeho důraz na celek (παν – pan). Pan-sofie, pan-pedie, pan-glotie aj. Nejúplněji se tak autor tohoto požadavku navrácí k elementárním odkazům sedmi mudrců, zvl. k Periandrovi – VII. stol. př. n. l.) a jeho téměř pozapomenuté výzvě: μελῆτα το παν – meléta tó pan – „pečej o celek“. Tímto vztahem ovšem vzniká nové filosofické téma, jehož reflexe už překračuje horizont námi sledovaného zadání.

§7. JIŘÍ PROCHÁZKA - PRVNÍ ČESKÉ OHLASY NA REÁLNOU FYSIOLOGII A PSYCHOLOGII

Filosofické a psychologické otázky člověka v dalším průběhu let po J. A. Komenském, přibližně do závěru osmnáctého století na české půdě, byly representovány na celoevropské úrovni jen sporadicky. Humanistické snahy projedované právními reformami za vlády (1743–1780) Marie Terezie, se sice vyznačovaly zaměřením na podporu důstojnosti života, zejména stavovské části populace, avšak ta postrádala v této době, pro oblast společenských věd významnější osobnost. Vyjimku zde představuje snad jen činnost Ignáce Adolfa Borna (1742 – 1791), přírodovědce a mineraloga, který se zásdním způsobem zaslouhoval o ustavení Královské české společnosti nauk (Leopold II., roku 1790), jejíž první členové (mj. také Josef Dobrovský) dbali zpočátku o to, aby se na takto ustanovené vlastní půdě vědy uplatňovali zejména čeští odborníci, badatelé. Nic méně, záhy se ukázalo jako nezbytné pro udržování kontaktů a „kroku“ s cizinou, že těsnější výměna poznatků

s vídeňskou akademií bude nezbytná. V tomto směru ovšem Česká společnost nauk, byla zpočátku přehlížená a pokusy o propojování ještě dlouho zůstávaly bez úspěchu.

Významně však tomuto požadavku o odborné kontakty na přelomu 18. a 19. století, vyhovovalo působení Jiřího Procházky (1742 – 1820) na universitě ve Vídni (od r. 1791):

„Narodil se v početné rodině venkovského kováře v Blížkovicích na Moravě. Latinské střední školy vystudoval ve Znojmě a v Olomouci, medicínskou fakultu pak na vídeňské universitě. Od roku 1778 působil jako profesor anatomie na pražské universitě; v Praze si mezi lidem získal velkou oblibu jako oční lékař. Zde se také plně účastnil prudkého nástupu obrozující se české vědy, soustředěné hlavně kolem České společnosti nauk. Roku 1791 byl pak povolán na katedru vyšší anatomie a fyziologie do Vídně, kde setrval, získáváje stále víc a víc na vědecké proslulosti, až do své smrti...” (Antologie z dějin československé filosofie, sv. I., Praha 1963, str. 352)

Postřehy, které Jiří Procházka publikoval můžeme směle přiřadit k pozdějším dílům I. M. Sečenova a I. P. Pavlova. Neuroanatomie a neurofyziologie v této době již značně pokročily. A to, že se nervová soustava zásadním způsobem podílí na duševním životě

člověka je, jak se ukázalo, rovněž zásluhou vědomostí, které v tomto směru interpretoval náš moravský rodák:

„Vnější podráždění, která vznikají v senzitivních nervech, šíří se velmi rychle po celé jejich délce až k jejich počátku; když ho dosáhnou, jsou podle určitého zákona (reflexně) odražena zpět a přecházejí do určitých odpovídajících motorických nervů, jimiž se opět velmi rychle šíří až ke svalům a vyvolávají jisté a přesně vymezené pohyby.“

„Polárním vztahem je především poměr vyspělých zvířat k vnějšímu světu, jenž je zprostředkován smyslovými orgány, nervovým a svalovým systémem a jehož výsledkem je schopnost vněmová a představovací, rozvaha a spontánní pohyb. Působení tohoto polárního vztahu pozorujeme již v dráždivosti rostlin a u infusorií, stojících na nejnižším stupni organisace, u polypů a láčkovců, kteří zároveň dávají již najevo jistý stupeň spontánnosti, třebaže u nich nenalzáme nervový a svalový systém, a kteří, jak se zdá, tvoří přechod od říše rostlinné k živočišné.“
(Tamtéž, strana 356 a 363)

Jiří Procházka tedy stál u samého zrodu moderní empirické, fyziologickými výzkumy podporované psychologie.

V dnešních podmínkách a stavu výzkumů bychom výše uvedené náhledy intepretovali v tom smyslu, že se jedná o vztah, interakci, založených na vzájemném působení organismu a prostředí. Uvážíme-li dobově, v jakém stavu se takové názory nacházely vůči náboženství, byly tyto Procházkovy výsledky obdivuhodné a k tomu všemu, se nenasnadno prosazovaly jako kritérium obecné, vědecké platnosti.

§8. DUCHOVNÍ ŽIVOT A SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÉ MYŠLENÍ V RÁMCI KLÁŠTERNÍ TEOLOGIE

Nesmíme zapomínat, že život duchovenstva a teologické intepretace vážící se k člověku a jeho intimně subjektivně prožívané každodennosti, zde tvořily stále základní přístup k realitě. Některé řády a jejich klášterní život měly shovívavý pohled na své bratry a sestry z jiných vyznání a tak se i nejednou vzájemně poznávali při dohodnutých návštěvách. Ovšem hlavní náplní byla společenská prospěšnost. Většinou se jednalo o práci na poli špitálních a vzdělávání, stejně jako poskytování ochrany těm, kteří měli být nespravedlivě stíháni (tato otázka je však v rámci aktivit řádů a jejich klášterního života mnohdy sporná, neboť většinou neexistují záznamy, kromě legend). Faktem však je, že se většina klášterů zasazovala o pomoc potřebným v širokém pásmu aktivit. Kromě toho, např. řád premonstrátů věnoval úsilí na prosazení k zakládání rybníků (Hradisko u Olomouce), pěstování okurek (Louky u Znojma), trvalým poukazem v oblasti vzdělávání na antickou kulturu (bene-

diktíni – Rajhrad u Brna), kultivace zemědělství obecně (cisterciáci - Třebíč), duchovní osvěta prováděná zdarma na vysoké úrovni vzdělanosti (piaristé – Opava, Valašské Meziříčí, Kroměříž, Příbor, Bruntál, Olomouc, Velké Meziříčí, Šternberk na Moravě, Moravská Třebová, Hustopeče u Brna...). V tomto výčtu by bylo lze pokračovat ještě dalšími řádky. Nesporné tedy je, že duchovenstvo se aktivně podílelo na maximálním rozsahu kulturního života společnosti a zasloužilo se o vznik léty udržovaných tradic, zejména v oblasti vzdělávání, kde školství jejich přispěním, sice kaskádovitě a nejednotně, ovšem vždy s důrazem na velká jména vzdělanosti (Platón, Aristotelés, Augustinus Aurelius, Albertus Magnus, Tomáš Akvinský, František Suárez), udržovalo již od raného vývoje u školní mládeže vztah k zásadním myšlenkám evropské kultury. Tento charakter českého a moravského školství je významný právě v tom, že kontakty s okolním světem nebyly českým duchovním zamezovány a přiváželi k nám, ze svých studií cenné poznatky o v zahraničí udržované vazbě na tyto své předchůdce, byť třeba, ve své elementární době vzniku západní vzdělanosti neměli s duchovním rozměrem světa, kde se nyní opět uplatňovali v zásadě nic společného, snad jen kromě recepcí, o něž se pokoušeli hlavně středověcí filosofové a skrze které, antický svět moudrosti mohl proudit, až k naší přítomnosti. Na druhé straně, jelikož kláštery byly „krajovými zásobárnami“, stávaly se v dobách válečných konfliktů jedním z hlavních strategických zájmů, což

pravidelně končivalo vyvražďováním jejich obyvatel a vypleněním objektu.

Vlastní teologie (tedy přijímání učení o bohu a svaté trojici) každého z řádů je dána obsahem přístupu svého zakladatele, případně s dobovými doplňky (výběrem):

- jezuité – Omnia ad maiorem Dei gloriam (vše pro slávu boží) v duchu apoštolského způsobu existence dle Krista – s důrazem na náboženskou sebereflexi (modlitba, zpytování atp.)...
- benediktíni – separace od společnosti, hledání klidu mysli a srdce (vnitřního ducha), pokora... četba evangelia...
- cisterciáci – heslo: Ora et labora (modli se a pracuj), mnišské sliby věrnosti místa, kde měl domovský klášter (opatství) pro mnicha své územní působiště...
- celestýni – poustevnictví a život v pustevnách, příležitostné práce, výpomoci, život za almužnu, starost o potřebné, život o samotách...
- piaristé – hlavní náplní bylo zakládání a výuka v tzv. „zbožných školách“ Panny Marie... zpovědnictví... poskytování očištění...
- augustiniáni – tolerance mezi věřícími; nutnost vnitřní, osobní spirituality; zájem o věci veřejné...
- dominikáni – kázání ke spáse duší, studium Tomáše Akvinského s poukazy na slovo boží...

Z toho, co bylo uvedeno si můžeme již lépe utvořit obrazy o složitosti, s jakou se potýkali lidé žijící na přelomu 18. a 19. století. Věda a náboženství, prostý každodenní život a víra, to vše a mnohé další obsahovalo rozpory „přítomnosti“ života. Motivy pro poznávání přírodních zákonitostí, geometrie, nebo převládající aritmetiky (Stanislav ze Znojma) stály proti Písmu Svatému, které patrně již jen formálně mohlo zasahovat tam, kde vzkvétaly polnosti, nebo rybolov ve vysazených sádkách nově zbudovaných rybníků. Větrolamy chránily půdu a drobná vylepšení hospodářského náčiní vedla k mnoha pozdějším vynálezům v zemědělství. Jednoduše s osvícenstvím se probouzí také optimistický věk technického pokroku. Všechny tyto okolnosti existovaly tak těsně vedle sebe, že téměř splýval jejich význam v určení, kdy bylo jen nanejvýš obtížné stanovit, do jakých duchovních podmínek se vlastně tato doba převrací. V jistém smyslu se tedy jednalo o dobu krize. Teologie a spiritualita měly dostatek síly k tomu, aby vytrvale prosazovaly své působení na subjekt jednotlivce a z vnějšího prostoru odrážely pokusy o převážení základní empiricity nad vírou v boha. Tak jako tak, tyto okolnosti rovněž podporovaly vývoj západní kultury tím směrem, kde se náboženství a vědecké poznatky rezestupovaly. Otázka, zda a jak je onen vývoj pozitivní, nebo nikoliv zůstává do současnosti nerozhodnuta. Ochotně se takových interpretací chopili materialisté a osobovali si, oproti tradici, paradoxně právo na uznání pravdy o neexistenci boha.

Jezuité např., kteří byli v mnoha ohledech s tolerancí na tom asi nejlépe, přeci jen propagováním pracovistosti chtěli podobné snahy bránit i tím, že jejich přičiněním bylo prosazováno např. to, že:

„V 17. a 18. století v podunajské monarchii vedle 52 nedělí i 39 zasvěcených svátků, kdy se nepracovalo, a 18 tzv. polosvátků, kdy se pracovalo až po mši, nikoliv však, připadl-li polosvátek na sobotu. Marie Terezie však vymohla roku 1753 na papeži zrušení 24 svátků (dále jen polosvátky) a z dřívějších polosvátků se staly pracovní dny. V roce 1771 pak došlo ke zrušení dalších svátků. Jezuité tak propagovali a šířili modlitbu růžence, kterou spolu s loretánskými litanemi a zpěvy pokládali za projev lidové mariánské zbožnosti.“ (Buben, cit. d., sv. III/4, str. 513)

„Jezuité, patrně roku 1729 stáli u zavedení pozdravu „Pochválen buď Ježíš Kristus.“ (Tamtéž)

„Tovaryšstvo Ježíšovo bylo velice štědré k chudým. Nejenom že poskytovalo mladíkům z těchto vrstev bezplatné školství, ale také je živilo a šatilo.“ (Tamtéž)

Z jednoduchého pohledu, byl takový postup výrazem dobromyslnosti, ze strany druhé však také v obdarovaném utvářel pocit vděčnosti a personální příbuznosti s řádem.

§9. ČESKÁ FILOSOFIE MEZI EVROPSKÝM OSVÍCENSTVÍM A IDEJEMI VLASTNÍHO OBROZENÍ

Evropský duch na sklonku osmnáctého století potvrdil svůj zájem po reformách myšlení a společenského života. Svoboda, tento tolik žádaný artikl se zpočátku dostává do literatury, aby nakonec vyburcovala k reálnému podniku, jakým byla Francouzská revoluce let 1789 – 1794. Ať už tato společenská bouře dopadla jakkoliv, jednou pro vždy ukázala na to, že člověk může být pánem svého osudu, jen je nutné, lépe promyslet a zorganizovat všechno to, co bude následovat po barikádách a provolávání hesel.

Česká společnost byla v tomto ohledu ještě v plenkách. Mnohé snahy měly charakter pouze tajného spolčování a bezzubých výpadů ve formě letáků, které se svým vlivem příliš daleko nedostávaly.

„Do kulturního života v našich zemích pronikala osvícenská filosofie (Locke, Hume, Shaftesbury, Montesquieu, a také Voltaire, Rousseau, Wolff, Lessing... pozn. AJ) jen ponenáhlu. Na pražské universitě byla filosofie přednášena jesuity, a to filosofie aristotelská v podání Tomáše Akvinského a novoscholastika Suarezova. Od počátku XVIII. století vystupuje sama vyučovací správa proti tomuto tradování filosofie jako zastaralému – jen některé obory si všímaly novější filosofie, tak si patres jesuité stěžovali na mediky, že začali dávat více na učení Descartovo – a teprve de-

kretem z roku 1747 byla zrušena naprostá výsada jezuitů přednášeti filosofii.“ (str. 19)

„Vedle university šíří oficiální osvícenství vídeňských dvorských filosofů časopis Prager Gelehrte Nachrichten (1771 – 1772). Filosofie jest jim <škola moudrosti a ctnosti. jejím cílem jest osvěcovati rozum lidský, vyprostiti člověka z předsudků, naučiti správně mysliti, usuzovati a dovozovati a pak vzdělávati jeho mravy a poučovati o jeho povinnostech k státu, přátelům, příbuzným i k sobě samému>.“ (str. 21)

„Osvícenský racionalismus našel své stoupence také na Slovensku. Kněz Ondrej Plachý uveřejňuje ve svých novinách (Staré noviny literárního umění, 1785 – 1786 v Báňské Bastrici) populárně psané články proti materialismu Epikurovu >Zoufalství Epikurovo< a dokazuje proti němu s Mendelssohnem nesmrtelnost duše >Křivda nemrtné duše lidské...<.“ (str. 22; In. J. Král, Československá filosofie, Praha 1937)

Dále ze slovenských osvícenců, si zasluhují být na tomto místě taktéž jmenováni: Augustin Doležal, Ján Seberíny, Matěj Holko ml., Ján Feješ, Ján Laurentzy, Michal Štajgel, Gašpar Šulek. V Dolním Skalníku se ustavila tzv. Malohonstská společnost, která je historicky respektovaným uskupením slovenských osvícenců také v Čechách.

§10. BERNARD BOLZANO (1781 – 1848)

Z přelomu osmnáctého a devatenáctého století se patrně nejlépe do osvícenských dějin české filosofie zapisuje činnost Bernarda Bolzana. I když je jeho osobní přístup k češství poněkud sporný, je bez pochyby, že ztrávil celý svůj akademický život v Praze (na sklonku života za Prahou). Jelikož konzervativní a málo pro vlastní Čechy inspirovaná vláda Josefa II. ovlivňovala svým kritickým dopadem na společnost snad každého jeho člena, nevyhnul se ani Bolzano tomu, aby svým nesouhlasem nevzbudil vůči své osobě odpor, což pro něj znamenalo konec (1819) působení na pražské universitě. Tím, jak Bolzano pracoval (noetika, logika, empirismus, racionalismus, sociální témata) ovlivnil také zakladatele fenomenologie Edmunda Husserla (1859 – 1938), neboť ve svých závěrech dospíval ke zcela novým pohledům na rozum a psychiku člověka, vázaných k pozorování a uchopování vnější skutečnosti. V tomto ohledu si Bolzana fenomenologové otevřeně váží a i v současné době poukazují na jeho nesporný vliv, který měl v souvislosti s experimentální psychologií a např. i stran Maurice-Merleau Pontyho, který nakonec fenomenologickou psychologii posouvá k post-modernistickým hranicím interpretace (zejména noetiku a kognitivní psychologii).

Velké ambice, jimiž Bolzano usiloval o nastupování cest směrem k přetváření společnosti (*O nejlepším státě; Von dem besten Staate*, 1831) ovšem nemohly v jeho době uspět, stejně jako se podobné pokusy děly po něm a vždy

se setkaly s množstvím nedodělků. To, že se devatenácté století rozmáhalo ke společenským změnám, je na druhé straně historickým faktem, jehož hrotem bylo uskutečňování nejdříve několik revolt, z nichž nejznámější je připisována roku 1848 a následně také marxistickým pokusům o revoluční změny za účasti dělnictva. Přesto některé Bolzanovy postřehy, ač v tématu utopickém mají psychologicko preventivní obsah:

„Protože nejen zdraví, ale také jiné zřetele vyžadují, aby člověk nezůstával stále při jednom zaměstnání, protože dále některé práce, zvláště duševní, nelze konat bez přestání, nýbrž jen střídavě se zaměstnáním jiným s tělesnými pohyby, bude třeba, aby se každý již v mládí naučil rozmanitým výkonům a pracím, mezi nimi v každém případě i tělesným, aby se jimi, třeba jen pro změnu, mohl pak zaměstnávat.“ (Antologie z dějin československé filosofie, Praha 1963, str. 394)

Hlavní Bolzanovy práce, které ovlivnily rovněž další učence jako byli např. Fr. Brentano a A. L. Cauchy (opět inspirativní osobnosti pro moderní fenomenologii a logiku), se týkají problematiky tzv. „Vědosloví“ (Wissenschaftslehre, Sulzbach 1837) nebo „Paradoxů nekonečna“, „Učení o funkcích“, nebo „Teorie čísel“ (do roku 1820):

„Obracím se tedy na pouhý cit každého jednotlivce a ptám se, zda ho vskutku nikterak neudi-

vuje, že bychom měli mít tak mnoho věd a při tom žádnou, jež nás učí, jak máme postupovat při jejich vytváření a písemném podání v učebnicích? Neboť že by taková věda byla bezobsažná, že zajisté existuje větší počet takových pravidel, podle nichž se má postupovat při rozdělení veškeré oblasti pravd na zvláštní vědy a při vyučování každé o nich..." (str. 376)

„Jestliže některá z vět A, B, C, D, ..., z nichž mají být odvoditelné věty M, N, O... s ohledem na představy i, j..., např. věta A, neobsahuje ani jedinou z těchto představ: pak můžeme tuto větu vypustit a tvrdit o zbývajících větách B, C, D..., že věty M, N, O... jsou odvoditelné také již z nich samých s ohledem na představy i, j..." (Tamtéž, str. 380)

Pakliže se chceme zabývat ontologií, noetikou a hlubšími psychologickými tématy Bernarda Bolzana, máme k dispozici jeho zajímavé pojednání: „Athanasie aneb Důvody pro nesmrtelnost duše" (1827).

Autor uvedených citátů ve své době byl schopen sám pojmout maximální šíři exaktních a filosoficko - duchovních věd. V neustálých polemikách s tehdejšími výsledky prací, jakými byli Kantova Kritika čistého rozumu, nebo Hegelova Logika, či Encyklopedie..., ukazoval na nutnost hledat další způsoby, jak se pokoušet o nové přístupy a neulpívat na mělké tradici. Již tímto požadavkem byl osvícenským.

§11. DALŠÍ VÝVOJ ČESKÉ FILOSOFIE V KONTEXTU SE SOCIÁLNĚ - PSYCHOLOGICKÝM MYŠLENÍM

Celoevropský trend, subjektivizovat filosofii měl v polovině devatenáctého století již své hlavní zástupce: v Hegelovi, Schopenhauerovi a Nietzsche. I když si jejich filosofie dávala za hlavní cíl objasňovat otázky kolem tradičně kladeného bytí, tak nakonec přeci jen ústila do tehdy ještě malého prostoru psychologie: Hegelem ve „filosofii ducha“, Schopenhauerem programovou větou – „Svět je moje představa“, a Nietzsche v určení existence, co by: „vůle k moci“.

Čeští filosofové se vyrovnávali s německým J. F. Herbartem (1776 – 1841) a jeho školskou filosofií (Fr. Exner 1802 - 1853, Ign. Hanuš 1812 - 1869, R. Zimmermann 1824 - 1898, J. Dastich 1835 - 1870, G. A. Lindner 1828 až 1887, J. Durdík 1837 - 1902, O. Hostinský 1847 až 1910, G. A. Zába 1854 - 1924, Fr. Čupr 1821 - 1882...), nebo téměř věrně kopírovali Hegela (Augustin Smetana 1814 – 1851). Konečně, právě Herbartova filosofie byla projektována na subtilních psychologizujících základech, které tak mohly pozvolna pronikat shora uvedenými stoupci jeho učení jak na českou akademickou půdu, tak potom i šířeji do dalších oblastí naší společnosti. Tím, že Herbart vystupoval kriticky vůči Immanuelu Kantovi, tak jednak udržel při životě odkaz svého předchůdce (s Kantem polemisoval rovněž výše zmíněný B. Bolzano), ale tím, jak inovoval jeho učení, měl možnost inspirativně za-

sahovat do dalšího vývoje celých dějin evropského kultury. Poznání je totiž, dle Herbarta přeskupování zkušenostních forem (reálů). Tím naznačil, co je zapotřebí v noetice rozvíjet následně. Měla to být subjektivní povaha poznání, která se měla stát vlastním předmětem poznání, tedy nikoliv vnější svět, ale subjekt jako takový. U Herbarta, zdá se, tento požadavek vyznívá nyní zcela naplno. Vzhledem k tomu, že na německou školskou filosofii navazovali a po svém ji také rozvíjeli již zmiňovaní: Hegel, Schopenhauer, Nietzsche, kteří zakonzervovali Herbarta do svých základních tezí (viz výše), byla tak celá situace snadněji přijatelná i českými filosofy. Podněcování vlastní, Komenského tradicí, která ve skrytu všeho historického dění nikdy zcela neumlkla a husitismem, jenž intimně revoltuje dodnes v každém čechu, spatřovala zmíněná generace v Herbartově psychologii šanci na vytvoření takového přístupu, který se jevil jako shodný s celoevropským uvažováním o filosofii a vzdělanosti té doby, zejména, co se týče spojení filosofie a etiky, filosofie a estetiky, filosofie a umění, filosofie a psychologie. Na tuto plochu mohli potom snadněji vstoupit také již konkrétní osobnosti české psychologie:

„V 19. století se etabluje psychologie jako samostatný vědní obor. Její kořeny sahají do filozofie, lékařství a pedagogiky. Mezi významné zakladatelské osobnosti pražské univerzitní psychologie patří M. Rostohar, J. E. Purkyně, G. A. Lindner, J. Durdík, T. G. Masaryk, a F. Čáda. Tyto osob-

nosti patří k nejlepší tradici české psychologie, a to jak objevitelsky, svým přehledem o odborném dění ve světě, tak organizátorsky ve prospěch vědy a její výuky.“ (S. Hoskovcová, J. Hoskovec, D. Heller, Dějiny české a slovenské psychologie, Praha / Karolinum, 2016, str. 15)

J. E. Purkyně o citech: „Na prvním místě je samoláska, která je vázána k zachování, vývoji a zdokonalení sebe samého. Její snahou je vzdělávat a cvičit všechny vlohy, které jsou člověku od přírody dány, a tím získat cit sebedůvěry, vlastní mohutnosti, vyššího sebeuvědomění, pravdivosti, dobrotivosti, vědoucnosti a obezřelosti, spokojenosti, čilosti, snaživosti, lidskosti a duchovnosti.“ (Reinterpretace - tamtéž, str. 49)

Zvlášt v posledním uvedeném citátu, pokud si pozorný čtenář všimne, je rovněž uložen již známý bio-psycho-sociální model psychologie, který se nyní od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let stal součástí moderně koncipovaného oboru, tak jak jej formuloval Engel (1977) a k němuž se jen o pár let později přiřadil ještě závěrečný, model duchovní. Pokud si uvědomujeme tyto souvislosti, tak česká (československá) psychologie tvoří hrdou součást vývoje těch témat, dle kterých se tento vědní obor prosazuje také v dalších směrech. Konečně, zakladatel psychoanalýzy je rovněž moravskoslezským rodákem.

Stejně jako se filosofie snažila o společenské zviditelnění formou zakládání všemožných spolků a činila si nároky prostupovat sociálním životem od politiky a školství až k čistě teoretickým aktivitám, měla stejné ambice na přelomu 19. a 20. století přirozeně také psychologie tím, že:

„... pokračovala institucionalisace psychiatrické péče a byla zřízena celá řada psychiatrických ústavů. Pro pražskou psychiatrii byl nejprve zadaptován klášter sv. Kateřiny (dnešní neurologická klinika VFN), později byl v klášterní zahradě postaven Karlem von Riedelem (1803 – 1870) tzv. Nový dům, dnešní Psychiatrická klinika VFN. V Brně vznikl v roce 1874 Ústav pro pomatené v budově kláštera sv. Anny. Byly zřizovány velké psychiatrické ústavy mimo centra bydlení „normálních“ lidí, jako třeba v Dobřanech u Plzně / 1880 nebo v Praze – Bohnicích / 1909.“ (J. Ra-
boch, *Psychiatrie*, Praha, nakl. Karolinum 2012, str. 17)

Přitom je nutné zdůraznit, že původní řády a kongregace, které měly ve své náplni péči o potřebné, taktéž z oblasti duševně nemocných, ve své činnosti pokračovaly dál a často se s novými institucemi, zejména v dobrovolnických aktivitách spojovaly. V Brně je tímto příkladným vzorem nemocnice při klášteře Milosrdných bratří a na jiných místech (Vsetín – „Camino“, hospic v Novém Jičíně, hospic v Rajhradě u Brna), kde je dáván důraz na pozitivitu víry.

§12. NOVÁ GENERACE A SMĚŘOVÁNÍ K SOUČASNOSTI

Léta první světové války (1914 – 1918) v Čechách a na Slovensku popravdě nijak zvlášť nezasáhla do vývoje filosofie a psychologie. Naopak Freudovy *Přednášky k úvodu do psychoanalýsy*, které pochází právě z doby válečných let, ovlivnily další pokračování výzkumů zejména v německy mluvících zemích, Francii, Anglii a Spojených státech amerických. Carl Gustav Jung, Edmund Husserl, Jean Piaget, J. B. Watson, Havelock Ellis, S. Hall..., abychom přiblížili jen některá jména.

V Čechách nastupuje nová generace soustředěná kolem dvou jmen: ve filosofii to byl jednoznačně T. G. Masaryk (E. Rádl a J. L. Hromádka...), v psychologii potom Fr. Krejčí (Fr. Drtina a J. Tvrdý...) i když pro objektivitu věci je třeba uvést, že se jednalo o myslitele kulturně historisující.

Tomáš Garigue Masaryk (1850 – 1937) representoval svými názory filosofii, která měla možnost prosadit se také ve službách státu. Svého času působil jako poslanec rakouského parlamentu, a po skončení první světové války je zvolen presidentem první ČSR. V jeho idejích stojí na prvním místě zájem po trvale se reformující demokracii. Vyhraněně se zasazuje o potlačování rakousko - uherské monarchie, jakož i vůči náladám, které do Evropy pronikaly z východního carského Ruska. Autonomie státu byla Masarykovy cílem jeho politických snah. Otázky marxismu a revolucí odmítal zcela otevřeně.

Jeden z hlavních zájmů ve své filosofii soustředil kolem těch nauk, které mohly být podporovány nově se rodící pozitivistickou sociologií. V tomto ohledu se stala ve své době zcela nepochybně předmětem zájmu kniha na téma Sebevražda (1881). Studium tohoto fenoménu patrně Masaryk došel k vymezení vlastní filosofie člověka, kde má převažovat:

„...humanismus, jako harmonický soulad rozumu, citu a jednání člověka, opřený o vědecký kriticismus a nezjevené náboženství, a o dějinné analýsy smyslu českých a světových dějin, od významu české reformace, až po úlohu Ruska a vztahu tzv. Východu a Západu. Ve svých základních spisech, v nichž se vždy spojovaly aspekty sociologické a dějinně filosofické s eticko-náboženskou problematikou člověka a bezprostředními otázkami politickými, reagoval pružně na všechny základní ideové problémy (krize – pozn. AJ) své doby...” (In. Stručný filosofický slovník, Praha 1966, str. 265)

Co tento postoj znamenal v Masarykově podání, jestliže nakonec byl hlavou státu? Za prvé Masaryk upozorňoval na nutnost udržovat se v kontaktu s národními tradicemi. Poukazoval tak zejména na panovníky a reformátory z českých dějin (sv. Václav, M. J. Hus, Chelčický, Komenský...). Ovšem ani současnost se Masarykovu filosoficko dějinnému (jakož i psychologisujícímu) zájmu nevyhnula:

„Již v rozpravě o hypnotismu z roku 1880 věnoval Masaryk zvláštní pozornost nápodobě a zdůraznil, že má v životě jednotlivce i celých národů důležitou úlohu (později tyto postřehy využívá k profilaci Hitlera – pozn. AJ). Napodobování se někdy děje velmi rychle a zachvacuje velké množství lidí. Následkem nápodoby může být například rozpoutání válek, záchvatovitý strach a útěk z boje, ale také kladné úsilí národů je velkou měrou napodobováním ideálů. V Základech konkrétní logiky (1885) v části o psychologii Masaryk uvádí, že poznáváním lidské přirozenosti poskytuje psychologie základ praktickým společenským vědám, poučuje nás, jak máme vychovávat budoucí pokolení a sebe sama.“ (S. Hoskovcová... cit. d., str. 107)

Tento široký, do encyklopedismu rozvětvený záběr je pro Masaryka typický. Má-li filosofie mít nějaký vliv, potom pouze za předpokladu, že se bude pokoušet neustále o modifikace s poznatky dosahovanými také v jiných oblastech vědění. Jedním ze sociálně, kulturně a celoevropsky prospěšných činů Masarykových, bylo na počátku jeho úřadu založení university v Brně (1919), která s přestávkou totalitního období, nese jeho jméno. Ovšem to hlavní, co Masaryk ve filosofii a psychologii představoval byla jeho osobnost. Dával se plně do služeb státu. Stmeloval společnost návštěvami nejrůznějších míst a žádal jednotu.

Emanuel Rádl (1873 – 1942) má podobně jako Masaryk dnes již trvalé místo v novodobých dějinách české filosofie. Kromě myslitelské práce (Dějiny filosofie sv. I. – II., Praha 1932 – 1933) Rádl představuje také tu část českého intelektuálního života, která se zajímá o duchovní otázky z pohledu moderního protestantismu. Tak jak se Masaryk stavěl nejistě k pozitivismu, stejně tak přistupoval k filosofii E. Rádl. Zajímá jej duch doby, romatisující obsah filosofie jako nadšení pro poznání a pravdu. S tímto východiskem přistupuje rovněž k filosofickým otázkám náboženství. Pokud může filosofie něco v rámci své noetiky přinést, potom pouze tam, kde se smíří s tím, že vše, co existuje je neseno protiklady, které ovšem chápe za zdroj existence. Příroda a duch, kauzalita a teleologie, věda a teologie jsou hlavními komunikátory, které umožňují pokrok. V podobném duchu je nesena např. protestantská sociologie u Maxe Webera. Tento poukaz je zde učiněn z toho důvodu, že hledání odpovědí na otázku budoucnosti, před druhou světovou válkou, zaměstnávalo většinu myslitelů. A u mnohých tušení zásadního zvratu v událostech světových dějin bylo již jen otázkou času. Rádl byl schopen dějinného vhledu. Ve své útlé, avšak o to více zajímavé knížce *Útěcha z filosofie*, po vzoru Boethia (480 – 524) provádí přísně intimní, subjektivní meditaci a ukazuje na nutnost zastavení času, přerekonstruování osobní zkušenosti s aktuálním stavem existence (osobní, společenské) a hledání nových otázek pro porozumění přítomnosti.

Josef Lukl Hromádka (1889 – 1969) byl protestant. Traduje se, že naopak Rádl k protestantismu došel a svojí filosofií na protestantismus navazoval. Masaryk o protestantismu uvažoval, jako o variantě duchovního postoje. Hromádka svůj život zasvětil přísně sociálním tématům. Když v letech 1939 – 1945 působil na universitě v Princetonu začal se živě zajímat o otázky humanity a následně dlouhá léta pracoval ve Světové radě míru. Podobných celospolečensky prospěšných aktivit měl za svého působení bezpočet.

Teologie Hromádkova zaměření spočívala na otevřeném názoru, že svět je protiklad boha a přírody. Aby se existence se svými pozemskými pravidly mohla odvíjet dle vlastních zákonů (deismus), je nutné aby její bytnost již neobsahovala nic z aktivní účasti boha stvořitele. Podobný názor měla většina stoupenců moderního protestantismu (např. P. Tilich ve svých polemikách, Dietrich Bonhoeffer jako odmytologisování křesťanství – vyjasňování v diskusích kolem tohoto tématu také s pozdějším působením Martina Heideggera).

Tím, jak se Hromádka dynamicky zajímal z protestantského hlediska o vlastní přítomnost a provazoval ji tradičními tématy, značně tak zapůsobil na mladé posluchače. Zejména provokoval k osobní angažovanosti stran studia filosofie a náboženství (teologie), aniž by tím měly vznikat předpoklady k vytváření dogmat. Vskutku duchovně nadaný je takový jedinec, který své poznání dává druhým.

František Krejčí (1858 – 1934) patrně jako jediný český filosof a psycholog oba obory zásadním způsobem vymezil ve své práci a formuloval jim, vůči sobě jasná kritéria rozdílů. Filosofie se má zabývat vědeckými poznatky, které má posuzovat výhradně z pozice zkušenosti; co se týče metafyzických otázek transcendentna, měla by je filosofie chápat jako bezobsažné. Psychologie musí zahrnovat aspekty vývoje, osobní zkušenosti, respekt k biologickému pozadí psychických dějů – představě, citu a vůli. Krejčí byl rovněž ve své době stoupencem tehdy populárního psychofysického paralelismu (jistý návrat k Descartově variantě o neprovazující se existenci duše a těla).

Ve vlastní psychologii (stejnojmenný název má jeho šestisvazkové publikace, která vychází v letech 1902 až 1926), která se opírá o učení Herbarta (viz výše), chce prosazovat přísně vědeckou, empirickou variantu oboru.

Podobně ve filosofii, která je u něj zastoupena dvěma popisnými tématy: Filosofie posledních let před válkou, 1918 a druhé doplněné vydání z roku 1930; dalším tématem se stala dodnes hojně studovaná Pozitivní etika, 1922. Většina lidských pohnutek vychází z pudového založení. Pud je hlavní organické úsilí jež motivuje k sebezáchově. Pudovost tímto výskytem v lidské existenci (pouhý živočich se schopností myslet) rovněž umožňuje usilovat o autonomnost bytí. Jako taková vyžaduje ona autonomnost kultivaci výchovou, aby se z ní nestal nekontrolovaný egoismus. Bytí člověka, je cesta k jedinečné osobnosti.

František Drtina (1861 – 1925) pro dějiny české filosofie s výrazným zájmem o humanistické školství (od r. 1918 rovněž státní tajemník ministerstva školství) přináší zejména ucelené dějiny filosofie ve dvousvazkových textech: Úvod do filosofie (I., 1914 a II., 1948). Tato přehledná a odborně vysoce fundovaná práce se stala na celá desetiletí základním východiskovým materiálem pro studium oboru a směle konkurovala v té době psaným učebnicím, které poskytovali ve stejném duchu německy píšící autoři (Windelband, Gomperz, Fischer, Zeller, aj.). Dalo by se bez nadsázky říci, že tímto vlivem na vysokoškolské studenty vznikala „drtinovská generace“ tradičních filosofů, jejichž další působení v zahraničí bylo oceňováno za svůj hluboký historický přehled, na kterém bylo možné stavět další výzkumy, stran filosofie a jejího aplikačního vztahu k nově vznikajícím oborům.

Drtina se orientoval pro-pozitivisticky. Nebyl ovšem ve svém postoji dogmatický a uvědomoval si významnou úlohu metafysiky a transcendentálně uchopovaných témat. Jestliže se chce filosofie zabývat hledáním podstaty, není možné, aby se omezovala na předem dané. Teprve přijetím studia všech oborů filosofie, kterými lidstvo prošlo, je možné objektivně zhodnocovat vlastní filosofickou přítomnost. Teprve pak, je rovněž možné, tuto přítomnost filosoficky rozvíjet, aniž by se v dané situaci myslící duch upínal k tezí, o kterých by se snad domníval, že jsou definitivní. Tento požadavek Drtina považuje za tzv. didaktický.

Josef Tvrdý (1877 – 1942) je z vyjmenované řady posledním českým filosofem, který s přímým vztahem na praporepublikové vlivy rozvíjí myšlenky, které se staví kriticky k jakémukoliv dogmatismu. Jeho zájem obsahuje vytrvalé poukazování na to, aby se filosofie starala maximálně o všechny možnosti, jak se stát vědeckou. Přitom, podobně jako Fr. Drtina neodmítal metafysické a transcendentální náměty. Učení Fr. Krejčího považoval za přepjaté směrem k pozitivismu a vytýkal mu z tohoto důvodu interpretační jednostrannost. Přitom, přes všechnu úctu k jeho uchopování historicko filosofických témat, tak jak je podává ve své zásadní knize - Průvodce dějinami evropské filosofie, 1932 (1947), nepřekračuje svým způsobem německy psaná popisná díla stejného zaměření (typu, např. Fr. Ueberwega):

„Psychologií se obírá Karel Černocký (Úvod do psychologie, 1917, Všeobecná psychologie 1919 a Základy a záhady psychologického paralelismu 1920), estetikou Jaroslav Hruban (Estetika sv. Augustina 1920). V dějinách filosofie pracuje Josef Kratochvíl, jehož rozmanité články jsou obsaženy v nejnovějším díle historickém Meditace věků o 4 dílech. Jest stoupencem Otty Willmanna, který ve svých Geschichte des Idealismu, hledí násilně vinterpretovati idealismus do filosofie Tomáše Akvinského, a tak Kratochvíl proti belgickým realistům – novoscholastickým (Kre-

mer) hlásá novoidealismus.“(J. Tvrdý, Průvodce dějinami evropské filosofie, Brno 1947, str. 418)

Josef Tvrdý se stal obětí fašistické zvěle. Roku 1941 byl zatčen a transportován do koncentračního tábora v Mathausenu. Tam také v roce 1942 zemřel.

Stejně jako se historicko filosofické dílo Fr. Drtiny stalo inspirativní pro následující generace, lze totéž říci o Josefu Tvrdém. Přibližně do šedesátých let neměli posluchači vysokých škol jiné učebnice česky psaných dějin filosofie, než které poskytli tito dva autoři.

Ve vztahu k sociálně psychologickým otázkám je vhodné podotknout, že filosofie osobností prvorepublikové éry, jednak těch, kteří zde byli jmenováni, stejně jako mnohých dalších, se odvíjela významně na pozadí otázek spojených s etikou. Do těchto diskusí patrně nejuceleněji zasáhla také česká filosofka Jiřina Popelová – Otáhalová (Etika, 1962) nebo Milan Machovec (Smysl lidského života, 1965). Tuto pokračující linii dále zastupují: Fr. Novotný, J. L. Fischer, Jos. Král.

Vyjímečné místo v následujících souvislostech vývoje českých dějin filosofie zajisté mají i představitelé progresivní generace: A. Dratvová, K. Kosík, K. Michňák, I. Třetěra, J. Patočka, L. Tondl, M. Materna, S. Sousedík aj. V jejich podání se chtěla česká filosofie reformovat a oddělit od marxistických vlivů, což se, ne vždy dařilo a vpravdě zápas o původní českou filosofii překračující hranice směrem do Evropy, svým působením zvládl pouze J. Patočka.

§13. FILOSOFUJÍCÍ PSYCHOLOGOVÉ

Přibližně od počátku šedesátých let dvacátého století se začínají u nás i psychologové zajímat o filosofii, kterou prokládají otevřeně svými názorovými systémy. Filosofické přístupy ve své práci uplatňují např.:

Vladimír Vondráček,

Josef Charvát,

Eva Syřišťová,

Karel Balcar,

Jiří Růžička,

Jan Poněšický,

Jaroslav Koťa,

Oldřich Čálek,

Radkin Honzák

Vladimír Smékal a mn. j.

Přístupy těchto odborníků měly a mají vždy svůj individualisující ráz. Jejich pojetkem je nedogmatická podpora humanizace oboru s možnostmi uplatňování v konkrétním působení na klienta, popřípadě psychoedukačními tématy podporovat vzdělanost v rámci psychologie u širší veřejnosti tzv. populárními texty, svojí srozumitelností dostupnými prakticky každému čtenáři. Dále výběrem...

Bestsellerem se v tomto případě stala dnes již značně otevřeně přijímaná kniha Vladimíra Vondráčka: *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*, 1968, jejíž reedice od začátku devadesátých let stále pokračuje. Jak už naznačuje název, autor v tomto obsáhlém svazku věnuje pozor-

nost všelijakým „obrazovým“ aktivitám lidské mysli a v duchu připomínajícím Jungovy archetypální imaginace, popisuje jejich význam pro zdraví a patologii v souvislosti s lidským myšlením a chováním. Celý výklad je uchopen přehledně historizujícím popisem.

Josef Charvát naopak pro filosofující psychologii vydal útlý svazeček zajímavých textů: *Život, adaptace, stres* (1969). Zde v jakémisi antropologickém uchopení tématu poukazuje na vyvíjející se skutečnost, kdy člověk svojí ontogenesí podstupuje cestu od biologické závislosti směrem k inteligenci, která však nese svoji daň právě v tom ohledu, že vědomí podstupuje svým vnímáním a chápáním světa stres, vyvolaný z otřesu (uvědomovaným) bytím.

Eva Syřišťová značnou část své vědecké kariéry věnovala problematice schizofrenie:

„Prožívání času u nemocných radikálně zabrzděných ve svých životních projektech, potřebách a možnostech – ať v důsledku vážné psychické nebo chronicky těžké somatické choroby – se významně mění. Dochází k prožitkům „zkondenzovaného“ nebo naopak vyprázdňeného času, který v obou variantách prezentuje psychologickou atrofii budoucnosti, jež patří jako podstatná dymenze k dynamice lidského života. Dochází ke zkratům, přeryvům v časovém prožívání.“ (Eva Syřišťová a kolektiv: *Skupinová psychoterapie psychotiků...*, Praha 1989, str. 8.)

Karel Balcar je příkladnou ukázkou psychologa, jehož invence je podtrhávána schopností, osobní filosofii přístupu k oboru modifikovat na nejširší oblast působení (výzkum, výcvik, oborová aktivita – sport, forenzní zaměření, rodinná terapie, dětská psychologie, psychosomatika...; k tomu i překladová činnost – ruština, francouzština, angličtina, němčina). Jeho publikace Úvod do psychologie osobnosti, Praha 1983, je stále vyhledávaným a doporučovaným vysokoškolským textem. Zásadní příklon a východisko své práce opírá o psychologii V. E. Frankla.

Jiří Růžička vešel za poslední desetiletí do povědomí širší veřejnosti zejména svými knihami, které měl a má možnost vydávat v nakladatelství Triton. Poměrně velké obliby si vysloužilo jeho filosofující téma, Psychosomatický přístup k člověku, Praha 2006 (cit. níže, str. 59):

„Někdy člověk potřebuje onemocnět proto, aby si odůvodnil své selhání v zaměstnání či osobním životě, svůj neúspěch či postupné ubývání duševních i tělesných schopností v důsledku stárnutí. Pocit nedostačivosti bývá pak přesunut například na srdce či hlavu (bolesti), jako by tyto části těla selhávaly a ne člověk sám – anebo i na páteř, jako by člověk už více starostí neunesl. Symptom zde nabývá důležitou funkci zachování a záchrany vlastního sebeocenění, sebeúcty, sebehodnocení, jež zůstává neotřesenou, poněvadž je důvod selhání hledán v tělesných příznacích.“

Jan Poněšický v posledních letech rovněž veřejnost zaujal svými tématy stran psychosomatiky, která se za období od roku 1990 stala populární svojí dostupností i od jiných autorů, překládaných a zpřístupňovaných české veřejnosti. Jeho již ve třetím vydání uveřejněná práce *Neurózy, psychosomatická onemocnění a psychoterapie* (2012) je toho výmluvným důkazem (cit., str. 62 – 63):

„Fyzikové docházejí k poznání, že tzv. skutečnost či pravda je určována i omezena naší smyslovou i rozumovou výbavou. Pravidelnost do dění přináší často člověk sám, se svou tendencí porozumět světu a ovládnout jej za účelem většího bezpečí. Tato tendence strukturace, jak sebe sama, tak i okolního světa, je založena již od narození, jak ukazují nové výsledky výzkumu raného věku, na rozdíl od jednostranné představy počátečního chaosu, resp. tzv. primárního procesu, primárního narcismu či symbiozy.“

Vladimír Smékal se stal dnes již nestorem českých a s dovolením i moravských psychologů. Jeho práce zaměřená na výzkum, dětskou psychologii, psychodiagnostiku, stejně jako na otázky spojení psychologie a filosofie, teologie či jinak daného provázání s duchovními oblastmi lidského bytí a prožívání (Akvinský, Frankl...), snaží se být až obdivuhodně současným, přítomně aktuálním interpretem všude tam, kde vlastním vystupováním podporuje také širokou veřejnost k sebevzdělávání. Jeho knihy, kterými napomá-

há zamýšlet se nad zásadními otázkami lidského života nesou pečeť celoživotní zkušenosti a poctivosti myšlení, které samo sebe chápe jako odpovědnost:

„Vymežit, co je psychologie, je daleko těžší než charakterizovat, co se za psychologii jen vydává, ale co jí není.

Psychologií tedy nejsou psychologické romány, filmy nebo divadelní hry, i když se z nich o vnitřním životě člověka a o motivaci lidského jednání dozvíme často více než z vědeckých psychologických studií. Nezaměňujme však umělecký pohled na člověka, jeho duši a osobnost s pohledem vědeckým.

Úsloví «musíme na to jít psychologicky» vytváří dojem, že psychologie, že psychologie je soubor nějakých fint, které člověku pomohou vyvrát nad druhými. Avšak toto hledání fint a způsobů, jak se dostat – jak se říká – druhému člověku na kobytku, může být nanejvýš předmětem výzkumu tzv. manipulačních technik, ale ne psychologií.“ (O lidské povaze. Krátká zamyšlení nad psychikou a duchovní kulturou osobnosti, Brno / Cesta, 2004, str. 5)

Značného úspěchu dosáhla v rámci vysokoškolského studia oboru rovněž kniha VI. Smékala: Pozvání do psychologie osobnosti, v níž encyklopedickým způsobem na dlouho dobu zpřístupňuje dané téma všem zájemcům.

Z Á V Ě R

Najít odpovídající přístup k nadpisu tématu, které zde bylo předloženo bylo o to těžší, o co více je průběh dějinného vývoje české filosofie nejednotný svými historickými zvraty. V psychologii jsme naopak svědky daleko konzistentější geneze, která samozřejmě souvisí s přijatelnější a soustředěnější klasifikací věd, odpovídající moderní době. Zejména poslední část sdělení je pro sociální rozvoj myšlení v naší zemi významnou podporou, neboť se i působením masmédií člověk rychleji dozvídá o nejpřítomněji realizovaných projektech a může tak vlastní názor či potřebu společenské angažovanosti stran pořebných uplatňovat s okamžitou seberealizací. Humanisace filosofie a psychologie, pod jejímž označením zde budiž chápána zejména ochota myslet filosoficky – duchovně, v rámci potřeb, které klade sociální problém nárůstu duševně nemocných, by měla být vyzvedávána a požadována v předních řadách těch přístupů, které si kladou nárok právě sociální reabilitace duševně nemocných a pro dosahování kultivace intimně osobních přístupů všech zúčastněných zejména při výkonu konkrétní práce s klienty.

-----

*Altruismus
je neviditelná řada drobných aktů naší vůle.*

ZPRÁVA O JEDNOM ZAČÁTKU

povídání o vzniku a rozvoji
psychosociální rehabilitace

C a m i n o

Markéta Helešicová

ZPRÁVA O JEDNOM ZAČÁTKU

Povídání o vzniku a rozvoji psychosociální rehabilitace - Camino

Není v silách jednoho, jakkoliv odhodlaného člověka, vybudovat fungující a profesionální sociální službu pro druhé. Je to ale v silách skupiny lidí, kteří přispějí k tomu, co je k tomu potřeba, svými schopnostmi a dovednostmi. Ale v první řadě - musí být pro vše ten správný, příhodný čas, kairos, jak říkali staří Řekové. A takový kairos, to je veličina na schopnostech nás lidí nezávislá, prostě si nastane a je na nás, co s tím uděláme. Pokud se nám v tu chvíli podaří začít jednat a uvést věci do pohybu, je velká naděje, že se záměru podaří vdechnout život. Jdeme-li správným směrem, provází nás určitá lehkost a vědomí toho, že věci jsou na svém místě, což nás zpětně ujišťuje o tom, že jdeme dobrou cestou. Camino ve svých začátcích dostalo do vínku tento dar dobré cesty a nese její připomínku i ve svém názvu.

Na konci roku 2008 jsem byla ve Vsetíně, s chutí do práce, touhou dělat věci po svém, profesí sociální pracovníce, kterou těšila předchozí práce s lidmi se zkušeností s psychózou. Nápad vybudovat obdobnou sociální službu, která ve Vsetíně chyběla, byl pro mne výzva. Vše se uvedlo do pohybu díky Pavle Fojtíkové, zakladatelce Mateřského centra Sluníčko ve Vsetíně, která můj nápad v samých počátcích zásadně podpořila a seznámila mne s Věrou Dulavovou, ředitelkou Charity Vsetín, se kterou jsme se na-

konec dohody, že mi vsetínská Charita poskytne zázemí a službu vybudujeme společně. Ze strany paní ředitelky to byla velká důvěra a otevřenost, fakticky tím vznik služby umožnila. Ozývaly se také hlasy varovné a kritické a ne vždy neopodstatněné. To, co dnes vypadá snadné a samozřejmé, takové v počátku vůbec nebylo, naopak bylo potřeba úsilí a odhodlání nás obou. Konkrétní podoba služby se rodila postupně a za nemalého přispění těch, kteří se na vzniku služby podíleli- krom těch dále uvedených také mých charitních kolegů a spolupracovníků. Sama jsem vycházela částečně ze svých zkušeností z chráněného bydlení pražské Bony, kde jsem dříve pracovala, částečně z aktuálních zkušeností z osobní asistence, kde jsem získala přehled o vsetínských reáliích. S paní ředitelkou jsme navštívily obdobné, již fungující služby v okolí, z nichž za velmi inspirativní považuji setkání s Blankou Mikolajkovou z rožnovské Iskerky. Setkala jsem se také se vsetínskými psychiatryněmi MUDr. Šebelovou a MUDr. De la Hozovou – obě vznik služby uvítaly a zahájily jsme tím kontinuální spolupráci – zatím nepříliš intenzivní, nicméně vstřícnou.

Na základě ještě nehotových a dosti obecných plánů, které vznikly během první poloviny roku 2009, kdy jsem zároveň pracovala v osobní asistenci Charity Vsetín, jsme se na Krajském úřadě Zlínského kraje ucházeli o finanční prostředky na zahájení provozu služby. Šťastnou souhrou okolností (kairos!) náš záměr Kraj finančně podpořil. Podmínkou bylo zahájení provozu od 1. října 2009. Po nece-

lých dvou měsících od získání finančních prostředků jsme tedy 1. 10. 2009 otevíraly dveře naší první provozovny – v maličkém prostoru v rámci MŠ Rokytnice. Já a moje dvě nové kolegyně – Iveta Jakubczaková a Zuzka Rovenská. Jak se ukázalo, nenahraditelné a báječné, a v neposlední řadě profesionálně schopné, bez kterých by Camino nikdy nebylo takové, jaké nyní je. Teprve nyní byl prostor pro vybudování zázemí po stránce metodického ošetření naší práce i hmotného vybavení. Upřímně – přály jsme si v těch prvních dnech, aby si první klienti dali na čas a my se mohly alespoň trochu připravit.

Od začátku jsme měly jasno v tom, že chceme poskytovat službu profesionální, se skutečným porozuměním problematice, službu stavějící do centra zájmu klienta a nikoliv úřednickou kolonku, snažily jsme se vytvořit pro naše klienty přátelské, bezpečné a vstřícné prostředí. Po metodické stránce nám výrazně přispěla charitní kolegyně Jitka Adámková (Štíchová), prostřednictvím odborných kolegí Bára Cigánková. Celkový přístup a způsob práce hodně ovlivnil náš tehdejší supervizor Jiří Šupa z brněnského *Prahu*. Brněňští kolegové pro nás byli inspirací, ne vždy však bylo možné konkrétní postupy použít v našich podmínkách. Vždy jsme pečlivě zvažovaly a uzpůsobovaly našemu prostředí, nicméně pokud se nám něco nezdálo vhodné, šly jsme svou cestou, dle vlastního úsudku. Nabíraly jsme informace i zkušenosti a snažily se naši praxi stále zdokonalovat, využívaly jsme možností stáží i vzdě-

lávání v organizacích, které v našem oboru byly dál (tehdy krom zmiňovaného *Prahu* např. pražský či mladoboleslavský *Fokus* nebo ostravská *Menssana*, navštívila jsem také obdobnou službu v dánské Kodani). Zpočátku se více rozvíjela ambulantní služba, jako základ, terénní služba se rozvíjela mnohem pomaleji a až se získanými zkušenostmi.

V prvních měsících jsme se snažily dát o sobě vědět a vůbec navázat spolupráci s prvními klienty. V tomto ohledu mnoho přispěla MUDr. Lenka Šebelová, která k nám své klienty začala aktivně posílat. První klienti si k nám nicméně našli cestu v listopadu 2009 s přispěním Ing. Jiřího Pohořelského, který od začátku projevoval o službu zájem a který se službou spolupracuje i dnes. Zpětně bych toto období zhodnotila jako období nadšených začátků, pracovního elánu a až rodinné atmosféry mezi námi blízkými pracovníky i klienty, ale také období nejasností, nejistoty, hledání a získávání zkušeností. Neměli jsme tehdy téměř žádné písemné podklady, naše práce byla (a věřím, že stále je) založena na vzájemném vztahu a důvěře. Čerpaly jsme tehdy hodně i ze Zuzčinych bohatých zkušeností z linky důvěry.

K úspěšnému rozvoji Camina nezanedbatelně přispěl v průběhu celého působení i celkově vstřícný a pokrokový přístup města. V únoru 2010 jsme se přestěhovali do nových, větších prostor na vsetínském Sychrově, které jsme díky městu získali. Výběr místa a následná rekonstrukce včetně změny vnitřních dispozic probíhaly ve spolupráci

s námi, mohli jsme si vytvořit vyhovující prostor „na míru“ a plně jsme této možnosti využili.

V průběhu času se mírně obměňoval tým spolupracovníků, sociální pracovníci Zuzku Rovenskou odvedly mateřské povinnosti, vystřídaly ji postupně dvě energické a schopné kolegyně Jitka Mrnušíková a Iva Mikulíková, na krátkou dobu jsme mezi sebou přivítali také Danu Mičolovou coby člověka s vlastní zkušeností s nemocí. Tato spolupráce byla pro nás všechny velkou zkušeností, na kterou jsme ale ještě nebyli připravení a zralí. Události i se svými lidmi se řetězí, a tak právě díky Daně, která se mi zmínila, přizvali jsme ke spolupráci také Miru Kadlubiece, z něhož se záhy stal kolega a nenahraditelný člen našeho týmu. Dokázali jsme vytvořit pevný základ, díky Mirovi jsme ale překročili neviditelnou hranici a posunuli se do větší hloubky a začali jsme vyzrávat ve své odborné práci i jako tým. Rozšířili jsme díky Mirově působení své pojetí sociální práce a namísto označení *sociální rehabilitace* jsme začali používat výstižnější charakteristiku *psychosociální rehabilitace*. Mirovou zásluhou přichází i externí spolupracovníci v čele s Jiřím Adamcem, který obohacuje a rozšiřuje naši práci s klienty o nový terapeutický a filosofický rozměr a bere po určený čas na svá bedra také spolupráci s rodinami našich klientů. Své působení jsme od roku 2015 rozšířili i do Valašských Klobouk, kde se služba začala slibně rozvíjet díky osvícenému přístupu a podpoře psychitry MUDr. Ivo Rašky.

Mne životní okolnosti nakonec po šesti letech v Caminu odvály jinam, vdechla jsem Caminu život a vedla jsem jej při jeho prvních krůčcích, nyní vedu při prvních krůčcích svého vytouženého syna a Camino dostalo schopnou novou vedoucí Zdenku Chytilovou. Tým se pomalu rozrůstá, přibývají noví kolegové a Camino jde dál svou dobrou cestou. Opravdové štěstí na lidi – to je jeden z darů, který Camino dostalo do vínku. My všichni jsme přispěli tím, co umíme, víme a tím, jací sami jsme a společně jsme vybu-
dovali nikoliv bezchybnou, ale životaschopnou a profesio-
nální sociální službu, která už podpořila desítky klientů.

Má-li k tomu kdo co říci, je to bezesporu Iveta Jakub-
czaková, která byla mojí skvělou kolegyní od prvního dne,
od toho dne, kdy ještě nebylo nic, dokonce ani židle, kafe,
počítač a už vůbec ne klienti a „camino“ bylo jen prázdné
slovo. Iveta, která je v Caminu jedinečná a nenahraditelná
pro své tvořivé nápady, pracovitost, všestrannost, praktič-
nost a neutuchající smysl pro humor, kterým láskyplně pe-
čovala a pečuje o psychické zdraví nás všech.

**Přítomnost Camina ve světle
neúprosné pragmatiky**

Zdeňka Chytilová

V návaznosti na předchozí sdělení

Nemohu jinak než souhlasit s kolegyní, mojí předchůdkyní, zakladatelkou Camina sociální rehabilitace Markétou Helešicovou. Tým pracovníků se rozrůstá a mění, ale srdce zůstává stejné.

Na solidních základech se dobře staví a tak setrvává funkční model již nastavený, který obohacujeme o nové. Snažíme se reagovat na aktuální potřeby a změny, které přináší nejen reforma psychiatrické péče a vznik Center duševního zdraví, ale také vývoj v péči o duševně nemocné. Vytváříme, uzpůsobujeme práci a pracovní tým těmto potřebám, např. vnímáme aktuální nutnost zapojit do našeho společného díla terénní psychiatrickou sestru, která by podpořila spolupráci psychosociálních pracovníků a lékařů. Naše snažení směřuje k zapojování co nejvíce odborníků do péče o duševně nemocné.

Posláním sociální rehabilitace Camino je poskytovat pomoc a podporu dospělým lidem s duševním onemocněním, kteří mají v důsledku svého onemocnění potíže se začleněním se do každodenního života, a zvládáním různých situací, které jsou pro zdravého člověka běžné.

Nabízíme jim kontinuální podporu v mnoha oblastech života, např.:

- Péče o sebe a své zdraví
- Posilování duševního zdraví, pěstování duševní hygieny
- Psychoedukace

- Bydlení a péče o domácnost
- Sociální vztahy
- Práce a studium
- Aktivní trávení času
- Finanční hospodaření
- Vyřizování praktických záležitostí

▪

Poskytujeme jak individuální pomoc formou dlouhodobé spolupráce s pracovníkem, směřovanou na konkrétní potřeby každého člověka, tak skupinové programy s různým zaměřením. Lidé s duševní nemocí se nás mohou obrátit v prostorách ambulantní služby ve Vsetíně nebo Valašských Kloboukách, kde probíhá většina individuálních a skupinových programů, nebo můžeme také po dohodě navštívit klienta u něj doma či jej doprovodit dle potřeby. Svoji pozornost a práci věnujeme také blízkým našim klientů.

Prostřednictvím dlouhodobé individuální i skupinové práce pomáháme našim klientům obnovit uspokojivé vztahy s okolím i se sebou samými a nalézt v životě opět rovnováhu.

Možnosti nápravy, úlevy, stabilizace, revitalizace jsou ovšem různé, výhodou je, že intelektové schopnosti nejen, že bývají zachovány, ale dají se i dále rozvíjet.

Aktivity / činnosti služby mají cíle pojmout osobnost, individualitu člověka s přihlédnutím ke všem jeho dimenzím, tedy biologické, psychické, sociální a du-

chovní a jejich rozvoje. Tým pracovníků Camina spolupracuje na koordinaci podpory, činnosti/aktivity služby jsou cíleně členěny tak, aby na sebe plynule navazovaly a doplňovaly se. Každá jednotlivá činnost má své opodstatnění, rozvíjí vybranou oblast cílené podpory a zároveň vytváří prostor pro návaznost na ostatní aktivity služby.

Činnosti služby:

- Individuální rozhovor
- Návčik péče o domácnost, vlastní osobu
- Tematické setkání
- Kreativní dílna, aktivity s prvky ergoterapie
- Relaxační a zdravotně - pohybové aktivity
- Trénink kognitivních funkcí
- Anglický klub
- Program ve městě
- Aktivizační pobyty
- Pomoc s nalezením a udržením si vhodného zaměstnání
- Podpora při studiu
- Biblioterapie

Další aktivity:

- Podpůrná skupina pro blízké lidi osob s duševním onemocněním
- Multidisciplinární setkání odborníků
- Osvětová a vzdělávací činnost

Camino - sociální rehabilitace - se každoročně připojuje k celostátní osvětové a destigmatizační akci na podporu lidí s duševní nemocí pod názvem Dny duševního zdraví. V letošním roce pořádá Camino již 7. ročník. Jsme rádi tomu, že se naši milí hosté a přednášející na tuto akci rádi vracejí a podporují nás tak v našem činění. Mohu připomenout např.: již zmiňovaného Jiřího Adamce, Doc. PhDr. Karla Balcara, CSc., Mgr. Šárku Dořičákovou a Mgr. Miloslava Šebelů. Letošní ročník obohatí o svůj příspěvek také Prof. PhDr. Vladimír Smékal, CSc.

Již nedílnou součástí Dnů duševního zdraví a velkou zásluhou Mgr. Miroslava Kadlubiece je Multidisciplinární setkání odborníků z oblasti péče o duševní zdraví. Výchozí ideou k setkání je pokus o zajištění týmové pomoci při řešení komplexního spektra problémů uživatelů s psychiatrickou diagnózou.

**FILOSOFICKÉ A PSYCHOLOGICKÉ
ASPEKTY, MOTIVY A INSTRUMENTY
PRÁCE V CAMINU**

Transdisciplinární přístup
k psychosociální
rehabilitaci

Miro J. Kadlubiec

FILOSOFICKÉ A PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY, MOTIVY A INSTRUMENTY PRÁCE V CAMINU

Transdisciplinární přístup k psychosociální
Rehabilitaci

Motto: *„Neexistuje nic, co by člověku umožňovalo lépe
překonávat obtíže, než ono vědomí, že pracuje
na nějakém úkolu.“*

/ Viktor E. Frankl /

•

V Caminu se řídíme v každodennosti tímto mottem, jež Viktor Emil Frankl (1905–1997) převzal od Blaise Pascala (1623 – 1662), francouzského křesťanského filosofa, z úvahy, kterou před téměř čtyřmi stoletími rozpracoval ve své knize *„Pensées“* (Myšlenky), i.e. *„Nic není člověku tak nesnesitelné, jako život bez úkolů“*, v plném znění: *„ Pro člověka není nic tak nesnesitelné, jako být v naprostém klidu, bez vášní, bez zájmů, bez rozptýlení, bez úsilí. V té chvíli pocítí svou nicotu, svou opuštěnost, svou nedostatečnost, svou závislost, bezmoc, svou prázdnotu. Okamžitě se z hloubek jeho duše vynoří nuda, sklíčenost, smutek, hořkost, nespokojenost, zoufalství“. Člověk potřebuje pohyb „neboť je plný potřeb“.* (PASCAL, B.: *Myšlenky*. Praha: Odeon, 1973, s. 29)

Viktor Emil Frankl, psychiatr, psycholog, neurolog a filosof, zakladatel Logoterapie a Existenciální analýzy, jako psychoterapeutických metod sloužících primárně k hledání,

navrácení a upevnění **logos, λόγος – smyslu života**, se narodil a pracoval ve Vídni. Dva a půl roku prožil v několika koncentračních táborech, v Terezíně, Osvětimi a Dachau. Metody, techniky a přístupy, které V. E. Frankl rozpracoval a na základě celostního, humanistického, bio-psycho-socio-spirituálního pojetí a nahlížení člověka s respektem k individualitě (nedělitelnosti, nezaměnitelnosti) každého v jeho existenci, bytí zde. Přednášel i v České republice, v Praze a Brně, jeho práce a práce Franklových žáků Alfrieda Längleho a Elisabeth Lukasové u nás překládají, rozpracovávají a předávají v mnoha formách dále docent Karel Balcar a profesor Vladimír Smékal, i na základě svých osobních kontaktů a setkání. V Caminu, jako místě, kde se základní potřebou, premisou stal respekt k jinakosti a tolerantnost k osobitým potřebám každého je primární potřebou realita, odmítání redukcionismu a nihilistického pojetí zátěže člověka. Realitou je, že klienti si ve svých životech, osudech nesou po určitou dobu břímě psychického onemocnění. Povinností pracovníků Camina je v co nejefektivnějším, etikou a určitým směrem zacíleným filosofickým náhledem, espritem ošetřeném poměru profesionality a lidského přístupu hledat instrumenty, metody, postupy sloužící nejen ke krátkodobé úlevě, ale zvláště k poctivému vyhledávání všech osobních, mnohdy opomíjených, okolím nevyžadovaných schopností, znalostí a zájmů každého, kdo v Caminu hledá místo bezpečí a porozumění.

Znovunalézané znalosti, postoje, informace je však třeba nejen odkrývat, ale zejména upevňovat a využívat v běžném životě, k úlevě od strastí a nárůstu sebe-vědomí, samostatnosti, sebe-důvěry a hlavně – radosti ze života v jeho nezřetelných, přehlížených, překrytých a zdánlivých maličkostech. Maximálním cílem je navýšit rezistenci vůči obtížím tak, aby se bylo možno opět vydat do světa, který sice přináší různá příkoří a nebezpečí, přesto však je nepřebornou tržnicí nabídek a také občas i „Oázou štěstí“ či „Zahradou Epikurovou“, požijeme-li jako příměru titulů prací německého filosofa Eugena Finka (1905-1975), přítele našeho významného (a opomíjeného) filosofa Jana Patočky (1907 – 1977). Význam Jana Patočky i pro práci a uvažování v regulích Camina tvoří zejména jeho práce o Sokratovi a Platonovi.

Nemusíme být bytostnými epikurejci (Epikuros 341 př. n. l.-270 př. n. l) myslitel ve starověkých Aténách, zastánce cesty k pravé lidské slasti a naplnění života), abychom mohli souhlasit se slovy Eugena Finka, ve kterých vyjadřuje provázanost tak zdánlivě jednoduchého a obvyklého fenoménu, jakým je zahrada s nutností filosofovat. *„Jako zahrada (κῆπος) přetvořila, zlidštila a zkrášlila přírodu, tak proměňuje filosofie divokou pustinu lidského bytí v radostnou scénérii, jež je uměřená, jasná, přátelsky nakloněná smyslům a průzračná v myšlenkách, jedním slovem: krásná“.* (FINK, E.: *Zahrada Epikurova*. Praha: Mladá Fronta, 1992, s. 38).

Při všem tomto uvažování a hledání je však potřeba mít na zřeteli, že hovoříme o filosofii bytostné, přirozené a neuzamčené do akademických kategorií, každodenní, posuvné a nezbytné k tomu, abychom mohli dobře a zřetelně naslouchat otázkám, které nám klade život a dobře, přiměřeně na ně *odpovídat*, tedy – být *odpovědnými* za své činy. Filosofie, láska k moudrosti, řecky **φιλοσοφία**, z **φιλειν** (*filein*, mít rád či toužit po něčem) a **σοφία** (*sofía*, moudrost) je kontinuální, vědomé, intencionální, racionální a kritické zkoumání skutečnosti, světa a člověka a jeho bytí zde, též všeho, co jej přesahuje, transcenduje. S vědomím, že je zapotřebí bytostně existovat takto: *primum vivere, deinde philosophari*-nejdříve žít, potom filosofovat. V Caminu je záměrem právě takto filosofii, její mocnost a užitečnost pojímat a užívat.

Provedeme – li drobný terminologický exkurz, vztažený ke snaze definovat, pojmenovat a uchopit termín osobnosti člověka, namátkou: persona, osobnost, individualita, integrita, autenticita, komplexita, originalita, jedinečnost, existence, bytí bytnost, entita, svébytnost, neopakovatelnost, kreatura, charakter (z řeckého **χαρακτήρ**, rytina, to je v nás „vyryto“, temperament...etc., a pokud do množiny těchto pojmů připočteme osobnostní rysy, charakteristiky a nálady, nastavení, výbavu a mnohé jiné vložené determinanty, vnitřní a sociální programy, dispozice a vlohy, modely a scénáře a normativy, pak je velmi těžko při pohledu na člověka v již zmíněné kvartální dimenzi: bio(fyzio)-

psycho-sociálně-spirituální jednoty v rozmanitosti nalézt společný pohled už jen na základní kvestii: „*co znamená filosofovat*“. Karl Jaspers (1883-1969), velký německý filosof existence a lékař, specializující se na psychiatrii ve svých úvahách o původu, motivech vzniku filosofie zvažuje tyto podněty – *údiv*, ze kterého pak plyne otázka a poznání, *pochybnost* – a následné kritické zkoumání a hledání jistoty, *otřes člověka* – a kdy pak vědomí jeho ztracenosti vyplývá otázka po sobě samém. Zde jsme již zřetelně blízko situace, která nastává i při změně v duševní rovnováze, kvalitě a kontinuitě uvažování. K ustálení po otřesu je tedy nejen možné, ale i potřebné užívat instrumentu filosofování. Pokud tuto premisu podpoříme náhledem stoického řeckého filosofa Epiktéta (55-135 n.l), že původ filosofie je v *uvědomění si vlastní slabosti a bezmocnosti*, potřeba, apel k filosofování ve snaze věci neodstranitelné, osudové, nečekané a hraniční situace zvládnout, dosáhnout úlevy a opět získat vhled a kontrolu je tou jedinou možnou cestou, jelikož i název našeho společenství, psychosociální rehabilitace „Camino“ (jak to velmi promyšleně a cíleně vymyslela jeho zakladatelka Markéta, znamená ve španělštině „cesta“, pak je to i náš, s trochou vlídné nadsázky - interní popud k filosofování. Neboť i Karl Jaspers hovoří o to, že filosofie znamená „**být na cestě**“. Otázky jsou podstatnější, než odpovědi, hledání je hnacím motivem bytí a každá odpověď nám vystavuje další otázku. Jak v tomto smyslu pokračovat?

Zůstaňme tedy ještě v úvahách o účelnosti aparátu filosofického uvažování a k pevnějšímu uchopení a poznání uijme některé myšlenky Josefa Piepera (1904 – 1997), německého tomistického filosofa. (Tomismus - filosofický a teologický směr, vystavěný na myšlení italského dominikána sv. Tomáše Akvinského (1225 – 1274), filosofa a teologa, který je katolickou církví považován za největšího a nejplodnějšího křesťanského myslitele všech dob, zvaného *doctor universalis*). Tomáš Akvinský sám napsal ve svém komentáři k Aristotelově Metafyzice tuto sentenci: „*Důvod, proč se filosof podobá básníkovi, však je tento: oba vcházejí do styku s udivujícím*“. Co k tomu dodat...pokud jsou naše životy jedinečnými příběhy, dopřejme si, občas, i trochu poezie a Krásy.

Následující vztahování se k filosofii je pokusem o hermeneutické pojetí náhledů Josefa Piepera, které uspořádal v knize s k našemu tématu odpovídajícím názvem: „*Was heißt philosophieren?*“ Tedy – Co znamená filosofovat? (PIEPER, J.: *Co znamená filosofovat?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 7 - 94).

Rozsahem zdánlivě malá práce, obsahem plná odkazů a zdůvodnění, obrany a důležitosti toho, co již tvrdil Aristoteles a co po něm převzal středověk - údiv, ačkoli je nevědění, nejen, že není rezignace, z údivu přichází radost: „*omnia mirabilia sunt delectabilia*“ – co vzbuzuje údiv, vyvolává radost. To se dá považovat za velmi poctivý, terapeuticko – úlevný pohled.

Filosofuje každý, kdo je schopen vzdálit se od ustálených, petrifikovaných, bigotních pohledů na skutečnost, na mechanická, ustálená hodnocení a obecně přijímaná fakta, kdo překročí hranice konformity, kdo nalézá odvahu k vlastnímu pojetí skutečnosti, k vlastnímu **bytí zde, lidskou existenci**, podle německého fenomenologického filosofa Martina Heideggera (1889 – 1976) – k **Dasein**. Heidegger označil ve své práci „*Co je metafyzika*“ základní otázku, prastaré, původní zvolání filosofického údivu – „*Proč je vůbec jsoucno, a ne spíše nic?*“.

Žijeme v reálném světě, prostředí a filosofie je povinna se k němu obracet, ke konkrétnímu, viditelnému, uchopitelnému světu, který máme před sebou, na který hledíme mnohdy s obavami, jindy s úžasem a který vnímáme každou vteřinou, na který se dotazujeme a hledáme jeho univerzální podstatu, původ, jeho jistoty, arché. Znovu a znovu je tedy naší povinností filosofovat, vzdalovat se – ne však od věcí samých, všedních a neměnných, ale od běžných pojetí, výkladů a hodnocení, myslet a nahlížet na problémy jinak, na základě vlastní vůle myslet po svém, nedat se zlákat většinou. Existovat. **Existence** (z latinského slova *existentia*, *ex-sistere*, resp. *ek-sistó* spočívat vně, vyskytovat se, vystupovat, ontologický pojem, který definuje, že něco skutečně je ve fyzickém světě a umožňuje schopnost pohlédnout na sebe sama z vnějšku). Vystupovat z našich obav, nalézat své vlastní pojetí, zde je dobře být poslušný napomenutí otce existenciální filosofie, Søren-

na Aabye Kierkegaard (1813 – 1855), který nás vyzývá k tomu „*abychom se nenechali nikdy odradit od chtění být sami sebou*“.

(KIERKEGAARD, S.: *Současnost*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1996.)

Vraťme se ještě chvíli do starověku, k již zmíněnému filosofu Epiktétovi. Důvod je velmi pragmatický – jedna z jeho premis, dá se vysoudit, že je to maxima je užitečná a užívaná i v dnešních psychoterapeutických praktikách. Docent Karel Balcar na svých seminářích o Racionálně emoční behaviorální terapii (REBT) Alberta Ellise (1913 – 2007, amerického psychologa židovského původu), ji definuje takto: „*Věci samy o sobě nejsou ani dobré, ani zlé, až jak o nich myslíme*“. Na tomto příkladu je možno dokladovat, že se naplňuje v praxi to, co je uvedeno v úvodu, v podtitulku – pokud pracujeme s prostupem humanitních věd, netřídíme odkázané znalosti do umělých schránek, byť hezky označených, jestliže postupujeme eklekticky (z řeckého **ek-lektos**, vybraný, jako původně filosofický pojem pro způsob práce, který čerpá z cizích, jiných vzorů a metod, informací a náhledů a mísí je dohromady. **Eklektik** je pak člověk, který si z rozmanitých systémů nebo stylů vybírá směrodatná, ověřená stanoviska a závěry, jež dále rozvádí a dále z nich vyvozuje), pracujeme, uvažujeme transdisciplinárně, pak navazujeme na samotnou a ověřenou časem podstatu úvah o možnostech úlevy bolavé duše, odstraňování našich obav a nejistot. Neboť Epikuros

hovoří jasně: „Prázdna je řeč toho filosofa, který neléčí žádnou lidskou bolest, neboť jako by nebyl žádný užitek z lékařství, kdyby nevyhánělo z těla nemoci, tak není žádný užitek z filosofie, **jestliže nezapuzuje bolest duše**“.
(DIOGENES LAERTIOS.: *Život a učení filosofa Epikura*. 1. vyd. Brno: Živé odkazy, 1952., s. 82.)

S omluvou všem filosofům, hlavně těm, na kterých je vystavěno současné evropské uvažování, pevných a nezbytných opor, „*dubisek*“, o něž se lze ve vichru dění opřít a schovat se v dešti či slunci pod jejich zelenou korunou z myšlení (otec, prekurzor poctivého dialogu, hledač a vyznavač pravdy až za hrob Sokrates, Platon, Seneca, Marcus Aurelius, Boëthius a jeho *Útěcha z filosofie*, Augustinus, Duns Scotus, Kant, poctivec a vyzývatel k mravnosti a etice, Nietzsche se svým úporným hledáním a odvahou až k sebezničení, geniální technik, hráč a myslitel Blažej Pascal, univerzální Leibniz, multidisciplinarista a transdisciplinarista Max Scheler, bojovník proti nejistotě Peter Wust, neuchopitelný, šarmatní Teilhard de Chardin, intelektuál a vyznavač odvahy Paul Tillich a mnozí další, na něž v tomto krátkém uvažování nezbyl prostor)...

Využijme tuto Epiktétovu myšlenku o bolesti duše k postupu do psychologických a psychoterapeutických náhledů.

Protože Camino je myšlenkově do značné míry v oblasti praktické působnosti, metod, aktivit vedoucích k úlevě v duševních nesnázích, nepohodách vystavěno na odkazu a

náhledech již v úvodu zmíněného Viktora Emila Frankla, bude mu věnováno nyní více prostoru.

Logoterapie a existenciální analýza Viktora Frankla je jedním z psychoterapeutických směrů, občas je označována za tzv. „**třetí vídeňskou školu psychoterapie**“, vedle psychoanalýzy Sigmunda Freuda a jejího ústředního tématu, jímž je tedy **touha a vůle po slasti**, a rovněž v kontrastu **s vůlí po moci** tvůrce individuální psychologie Alfreda Adlera (paradoxně k názvu Adler zdůrazňoval význam sociálních vztahů) přichází Viktor E. Frankl **s vůlí po smyslu** života, jeho existence, jako základní lidskou potřebou. Zde je však zapotřebí podotknout, že A. Adler se otázkou smyslu, resp. motivu rovněž zabýval a to dříve, než V. E. Frankl.

Přesto, že Viktor Frankl vycházel z psychoanalýzy a individuální psychologie, vytvořil samostatný přístup, koncepci, jako doplnění těchto psychoterapií právě o téma smyslu života. Občas se také pro logoterapii užívá pojmenování „*výšinná psychoterapie, či terapie výšin*“ v kontrastu s hlubinnou terapií psychoanalytickou. Frankl v této souvislosti hovořival o „*psychologii výšek*“. Zde jen připomenutí, že Viktor Frankl byl do svých osmdesáti aktivním horolezcem. Sportu a vnímání přírody vůbec přikládal velký terapeutický význam.

•

Logoterapie je řazena mezi tzv. humanistické psychoterapie a zároveň vychází z pozic existencialismu. Logote-

rapie je zaměřena primárně na **duchovní stránku** člověka, lidské existence, která se v životě projevuje svobodou volby a zároveň (z)odpovědností za zvolené hodnoty, jejich smyslné či bezesmyslné prožívání.

Zde je však nutno podotknout, že Viktor Frankl velmi poctivě vnímal rozdíl mezi psychoterapií a náboženstvím. Ve své knize „*Der Unbewusste Gott*“, která u nás vyšla pod názvem „*Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*“. (Brno: Cesta, 2007), se V.E.Frankl vyjadřuje k rozdílu a kompetencím psychoterapie a náboženství. Pro důležitost při práci s věřícími, praktikujícími klienty (zde mám na mysli opět klienty v duševní nepohodě), a to důležitost oboustrannou, neboť dochází v sociální práci ze strany klientů k nadměrným požadavkům a v. v. se stane, že sociální pracovník se **pro bono publico** postaví do role duchovního poradce.

Viktor Frankl jednak zásadně odmítal tvrzení, že by logoterapie chtěla nahradit psychoterapii, vždy důrazně trval na tom, že logoterapie slouží v první řadě k jejímu doplnění, rozšíření. Taktéž striktně odmítal skutečnost možnosti nahrazování či smísení náboženství a psychoterapie.

Pro zřetelnost a aktuálnost uvádím myšlenky z výše uvedené knihy: Frankl zde uvažuje takto – *náboženství může být ve svém druhotném efektu jistě velmi psychoterapeuticky účinné – jeho prvotní motiv ovšem určitě není psychoterapeutický. Sekundárně se může příznivě projevit na takových věcech, jako je duševní zdraví a duševní rov-*

nováha; ovšem jeho cílem není duševní zdraví, nýbrž spása duše. Náboženství není, podle jednoznačného názoru V. Frankla, žádné pojištění na poklidný život, na svobodu od konfliktů, a není ani žádným psychohygienickým vytýčením cíle. Náboženství obdarovává lidi více než psychoterapie – a také po nich více vyžaduje. **Každé smíšení těchto dvou oborů, která se sice mohou krýt ve svém účinku, ale ve svých záměrech jsou si vzdálené, je třeba zásadně odmítnout.**

Nalezení smyslu života, jeho přijetí a definování V. E. Frankl pokládal za velice důležitou hybnou sílu v životě jedince. Není-li touha po smyslu naplněna, dochází k frustracím, existenčnímu vakuu. Tato prázdnota může poté vést ke stavům deprese, neurózám, v krajním případě k suicidu.

Hlavní nosnou tezí, ideou logoterapie je tedy zdá se Franklovo uchopení a rozpracovávání názoru Friedricha Nietzscheho, který se dá vyjádřit větou „**kdo má proč žít, unese téměř každé jak**“. Přesněji citace: „*Má-li kdo své proč? života, shodne se téměř s každým jak?*“

(NIETZSCHE, F. : *Tak pravil Friedrich Nietzsche*. 1. vyd.: Československý spisovatel, s. r. o., 2009, s. 10.)

Podstatu lidské existence vidí logoterapie v odpovědnosti, tedy k poctivému **z-odpovídání na otázky, které jsou mu životem kladeny**. Je-li vůle člověka ke smyslu zmařena, může být kompenzována vůlí k moci, k penězům nebo k libosti. Jindy vzniká existenční frustrace, vakuum,

jenž může vyústit v noogenní neurózu. **Noogenní** neurózy mají původ v **noos (mysl, duch)**, nikoli v **psýché** jako ostatní (**psychogenní**) neurózy. Noogenní neurózy pramení v konfliktech mezi jednotlivými hodnotami, v etických a morálních konfliktech (duchovních problémech). Člověk k životu potřebuje **noodynamiku**, noologické napětí - napětí mezi smyslem jeho života a jeho úsilím o toto naplnění. Tedy je zde rozpor po v dnešní době tak žádaném stavu jakési **duševní homeostázy**.

Nevidí-li člověk smysl, pro který stojí za to žít, je naplněn existenčním vakuem. Frankl toto nazýval kolektivní neurózou XX. století, které se **projevuje především stavem nudy**. Nuda pak je považována za smrtelnou nemoc. Což možná zní trochu nadsazeně, je to však pouze (v patologickém slova smyslu) jiné pojmenování pro **bezsmyslnost**.

Lidský život v sobě nese možnost smysluplného naplnění skrze **uskutečnění hodnot**. Hodnoty jsou uspořádány nejen tématicky (tvůrčí, zážitkové, postojové), ale také **hierarchicky** – nejvyšším typem jsou postojové. **Postojové hodnoty** se realizují v člověkem neovlivnitelných osudových situacích, tam, kde člověk musí přijmout něco daného (např. smrt, nevléčitelná nemoc). V. E. Frankl říkával, že **bolest má význam duchovní a duševní – chrání člověka před duševní strnulostí**. Dokud člověk trpí, zůstává duševně naživu. I když je osud nevyhnutelný a nezměnitelný, vždy se nabízejí možnosti, jak se zachovat

po svém, tedy jaký zaujmout **postoj**. **Jako poradenský přístup pomáhá Logoterapie a Existenciální analýza při hledání a uskutečňování smyslu v životě, který člověk ztratil, pochybuje o něm či ho vůbec nenašel.** Využívá **nestrukturovaných metod**. Terapeut nepředepisuje, co by měl klient dělat, ale vyzývá ho k hledání a zkoušení různých možností, k experimentování. **Je spíše průvodcem než specialistou.** Pomáhá při hledání nového přímo v situaci, ve které se klient nachází. Ten často vyžaduje, „*aby to bylo jako dřív*“. **Terapeut přesvědčuje ke změně životního postoje, aby se klient věnoval ne tomu, co chce, ale tomu, co je v dané situaci možné.** Základem smyslu je **hodnota** pro každého člověka je velmi specifická, nenahraditelná, „*nedodatelná*“ z venku.

Metoda postojové změny

Logoterapie usiluje o proměnu postoje k vlastnímu životu, hodnotovým volbám a čienům.

Postojová změna mobilizuje **vzdornou moc ducha** zaujetím aktivního postoje. Napomáhá k přestavbě patogeních postojů, které vedou k pasivitě, na pozitivní postoj vyznačující se přijetím také nepříznivých skutečností. Při nezdravém postoji se člověk vidí jako **oběť okolností** („*Já bych rád, ale když...*“ „*Já za to nemůžu*“, „*Já to nechci, je to nespravedlivé*“, „*Proč zrovna já?*“) a zaujme pasivní postoj („*S tím se nedá nic dělat*“). Terapeut v rozhovoru dává pozor na zachycení nezdravých postojů (odmí-

tání, pasivita). Tam, kde se tento postoj jeví jako klíčový pro potíže, se k těmto pasážím vrátí a pomáhá vytvořit si od tohoto postoje odstup. Jakoby se na něj podívat zvnějšku. Děje se tak buď **racionální argumentací, autoritativnějším ujištěním** (na základě vzdělání a zkušeností) či tzv. **„sokratovským dialogem“**. Terapeut se snaží dovést klienta „naivním dotazováním“ a až přehnaným zdůrazňováním jeho negativních výroků k zaujetí nového postoje, vede k uvědomění, že je člověk za své postoje a počínání odpovědný.

Přijetí odpovědnosti, dále provází tzv. **„kopernikovský (kopernikánský) obrat“**. Klient přistoupí na to, že není ten, kdo vznáší na život nároky, ale že je tím, komu život klade otázky a výzvy. V **„předkopernikovském postoji“** se člověk staví do pozice: *„Život mi zůstal dlužen“*. V tomto postoji nikdy nebude svůj život prožívat jako dobrý. Nemám svobodu zvolit si otázku, ale mám svobodu zvolit si odpověď. Trpím úzkostí, ale nemusím podle ní jednat.

Viktor Emanuel Frankl se mnohokrát pozastavoval nad tím, jak je povinno vidět smysl života a mnohokrát modifikuje stejný náhled, tedy, **že otázku po smyslu života je třeba vidět zcela obráceně, než jak je obvykle kladena. Musíme učit sebe i zoufající, že vlastně nikdy nezáleží na tom, co očekáváme od života my, nýbrž, co očekává život od nás.**

Někdy bývá klient s vnímáním marnosti své situace natolik svázán, že prožívá pobídky k novému postoji jako ne-

smyslné maření sil. Trápení si oblíbí jako něco, čím je život alespoň trochu zajímavý. K tomu napomáhají i případné **sekundární „zisky z nemoci“**, které dosažení postojové změny ztěžují. Hlavním nástrojem terapeuta v tomto případě bývá rozhovor sokratovského typu, logická argumentace a optimistický postoj, dodávající naději na zisky hodnotově prospěšné.

K postojové změně dojde **získáním vhledu**. Klient sám rozpozná zkreslení svého pohledu na věc. Při zdravém postoji uzná těžkosti jako součást svého života. Už se nevidí jako oběť, ale vidí úkol a příležitost. Jednání v každodennosti, ověřování na základě nového postoje přináší novou zkušenost se zvládáním těžkostí. Tím se pozitivní postoj potvrzuje a upevňuje.

Dalšími rozpracovávanými a dle potřeb klientů užívanými metodami či teoriemi, technikami, aspekty, prvky k psychorehabilitaci a psychoedukaci (uplatňuje se andragogické pojetí vzdělávání, neboť klienti přicházejí až v dospělém věku) jsou v Caminu již zmíněná REBT (Racionálně emoční behaviorální terapie a TA (Transakční analýza) amerického psychologa Erika Berneho (1910 – 1970). Rovněž přístupy Erika Ericsona – zejména téma epigenetického diagramu, Carla Ransoma Rogerse pro jeho na osobu zaměřený přístup a Abrahama Harolda Maslowa s přehlednou pyramidální představou potřeb a hodnot člověka se velmi přirozeně a efektivně užívají i na dále zmíněných Tematických setkáních klientů.

V Caminu se ustanovila postupem času, hledáním vlastního přístupu a na základě potřeb psychosociální rehabilitace, vzhledem ke složení a potřebám klientů a týmu, diagnostickému členění obtíží, bohatému intelektuálnímu portfoliu klientů a odbornému, osobnímu i etickému nastavení pracovníků, zaměření rehabilitace specifická metodika, mající svůj filosofický základ v existenciálním pojmání bytí - ***Existenciální konciliace***.

Nejedná se o novou psychoterapeutickou metodu, techniku či školu, podstatou je právě transdisciplinární pojetí spolupráce s klienty. Základem je vnímání pojmu konciliace ve významu *smíření se s realitou, vstřícnosti, snášenlivosti k přijetí stavu věci*, i.e. onemocnění jako pevného základu k nerezignování, hledání motivů, postojů, důvodů a cílů k přiměřené, odpovídající kvalitě života, prožívání radosti z dosažených úspěchů bez ohledu na oficiální společenskou hodnotovou či výkonnostní škálu.

Ukázky praktických aktivit v Caminu se zaměřením na transdisciplinární pojetí – anotace:

English Café

Hlavním záměrem je umožnit klientům využít společného setkávání k umenšení stávajících obtíží a to jak vzájemným sdílením, tak i odklonem od převládající zátěže zacílením na rozšiřování, revitalizaci či udržování znalostí anglického jazyka a historicko – geograficko – obecných reálií (nejen) anglicky mluvících zemí. Společná setkání jsou vy-

užívána k navyšování interakčních obvyklostí, vzájemné výměně znalostí a prožitků z cestování a dalších kontaktů (nejen) v anglickém jazyce. Aktivita je dělena dle stupně znalostí, potřeby progresu či osobních potřeb do skupiny pro pokročilé a začátečníky a rovněž je zde prostor pro individuální pojetí výuky, ať již jsou důvody privátní, nebo vědomostní.

Poznámka:

Transdisciplinárně se užívá literatura (umění obecně), geografie (na základě vlastních zkušeností klientů z pobytu v cizině i na zajímavých místech v České republice), provazují se s reáliemi cizích zemí.

Tematická setkání

Tato aktivita v sobě ukrývá neodbytnou lidskou potřebu po vzájemném setkávání se a společné snaze o hledání řešení problémů, které nám život přiděluje. Témata na setkáních jsou povětšinou dohodnuta s předstihem, rovněž se však stává a je akceptováno, že vyplynou z momentálních potřeb zúčastněných.

•

Vzájemné diskutování je omezeno pouze tolerancí a respektem k názorům druhých. Filosoficky je vše ukotveno v náhledu Cicerově – „*Vivere est cogitare*“ (Žít, znamená přemýšlet), rovněž bohatost náhledů se odráží ve výroku Tomáše Akvinského- „*Timeo hominem unius libri*“ (Bojím

se člověka, který přečetl jen jednu knihu). Filosofické pozadí má jediný záměr – naplnit opravdově a prakticky lásku k moudrosti a tak doznávat úlevy v tom, co těžkého právě prožíváme.

Poznámka:

Myšlenkově nejbohatší, nejbarvitější, nejhlubší odkrývání intelektuálního (mnohdy okolím dlouhodobě nevyžadovaného) bohatství. Objevují se momenty překvapivé pro samotné uvažující i další zúčastněné. Mizí obavy z jakýchkoliv, zdánlivě doposud či dlouhodobě nepřístupných, zapomenutých a „*neužitečných*“ témat, zvyšuje se odvaha a chuť k disputaci a společnému vnímání se ve vzájemnosti. Potvrzení, že myšlení v realitě přináší úlevu, učí vzájemné toleranci, naslouchání. Dle dlouhodobé statistiky nejvyhledávanější společná činnost.

Dokladování, že filosofické podhoubí v Caminu je plodné. Ve stručnosti lze konstatovat, že témata otevíraná na skupinových disputacích transdisciplinárně, přirozeně procházejí oblastmi filosofie, teologie – často vztaženo k františkánské spiritualitě a vzdělanosti, zejména odkazu **svatého Františka z Assisi (1182 – 1226)**, zakladatele řádu františkánů, přesněji řádu menších bratří – Ordo fratrum minorum. Legendární modlitba, připisovaná svatému Františku je v Caminu ověřeným podkladem ke společnému hodnotovému uvažování, jedna z variet zde k ukázce:

Pane,

*učiň ze mne nástroj svého pokoje,
abych přinášel lásku – kde je nenávist, odpuštění - kde je
urážka, jednotu - kde je nesvornost, víru - kde je pochyb-
nost, pravdu – kde je blud, naději – kde je zoufalství, ra-
dost – kde je smutek, světlo – kde vládne tma.*

*Pomoz mi, abych netoužil po útěše – ale těšil, po poro-
zumění – ale rozuměl, po lásce – ale miloval.*

*Vždyť kdo dává - ten dostane, kdo odpouští – tomu je
odpuštěno, kdo umírá – vstane k životu.*

•

Po profesionální stránce je podle potřeby zajištěna duchovní opatera spolupracujícím knězem, členem širšího, multidisciplinárního týmu Camina). Dále pak jsou nadnášeny otázky ze sociologie, zdraví, etiky, umění v nejširším pojetí, kulturní antropologie, dle potřeby se témata zacilují na ekonomicko – politické dění, ve snaze umožnit konkrétněji a bez zbytečných obav pojímat současný společenský vývoj doma i ve světě.

•

Základem tohoto činění, pobídkou je zodpovědný přístup, kvalifikace a výbava, nezbytné zaujetí členů týmu Camina, které opravňuje k tak široké nabídce témat, s oporou ve vědomí potřeby antické **sofrosyné** (uměření, střídmosti, rozvážnosti), což je vnímáno jako podstata zodpovědného přístupu k lidem, kteří nás oslovili a

poctili svou důvěrou. *Mensura omnium rerum optima* – ze všeho nejlepší je uměřenost.

Post factum, ad usum (k dalšímu rozšíření)

V úvodu příspěvku se hovoří o tom, že přístup, povaha práce k psychosociální rehabilitaci v Caminu je transdisciplinárního charakteru, tedy používané informace, znalosti, metody etc. jsou z různých humanitních vědeckých disciplín, oborů lidského bádání. V textu je rovněž uvedeno několik autorů a ukázky jejich přístupu, myšlenek, mnozí jsou však opravdu jen zmíněni. V této doplňkové kapitole se některým osobnostem filosofického dění dostane více prostoru se snahou dokladovat, že pokud jsou myšlenky a činy pravdivé, opravdové a posuvné, vybízející nás k tomu, abychom byli, řečeno slovy svatého Pavla z Tarsu: „**Ad omne opus bonum parati**“ – připraveni ke každému dobrému dílu. Záměrem je pak vybudnutí ke hlubšímu zamýšlení a propátrávání odkazů moudrých a znalých, což je zejména v dnešní době nejen důležité, ale i sebezáchovné s ohledem na duševní rovnováhu, stálost v názorech a možnost stále hledat cestu, jak prožívat život zacílený na jeho základní atributy, tedy *Smysl a Krásu*.

Základní úvahou je tedy nejen transdisciplinární, ale rovněž **transpersonální** pojetí, uchopování myšlenek. Premisou, obrazem, tedy Epikurovskou „**eidólou**“ je, že kolem Země je kromě neživé geosféry a poté vzniklé živé

biosféry, návazně vztahové, interakční sociosféry rovněž tzv. „**noosféra**“, (z řečtiny – noos, nous, nús – rozum, mysl, duch, vědomí, vnímání..), tedy prostředí, transhumánní oblast, sféra vědomí, vlády rozumu, spirituální, duchovna, idejí. S tímto pojmem a představou pracoval nejvíce již v textu zmíněný filosofický antropolog, význačný paleontolog, (který se podílel i na archeologickém objevu tzv. „sinantropa“) a teolog, jezuita Pierre Teilhard Maria-Joseph de Chardin (1881 – 1955).

Představa, že se v **noosféře** „*potkávají*“ velikáni myšlení, že si předávají a posouvají, doplňují a revidují své náhledy je natolik lákavá, že v tomto příspěvku bude sloužit jako scéna, kulisy pro uvažování, jak se personálně, bez ohledu na historický čas, myšlenky s kvalitou maximy posouvají a provazují mezi osobnostmi, tedy oscilují transpersonálně. Odleskem tohoto předpokladu je i velká dávka jistoty, že veškeré činění v Caminu má podíl a oporu, participuje na tomto bohatství, převádí jej do každodenní praxe.

Scenario zahrnuje tyto „*herce*“: Sokrates, antický filosof, Jan Patočka, český filosof, Josef Ludvík Fischer, český filosof a sociolog, závěrečná scéna a sdělení bude opět patřit Pierre Teilhard Maria-Joseph de Chardinovi (viz také níže).

Lze usuzovat, že na takto malém, zdánlivě nesourodém a nelogickém výběru tvůrců se při hlubším vysuzování ob-

jeví jedinečná, neodstranitelná vitalita a mocnost, dějinná kontinuita myšlení, *pege gnoseos* – pramenů poznání.

Pro usnadnění výběru o předběžném dění na poli metafysickém, které zde však bude bezprostředně následovat dalšími vhledy, není od věci seznamovat se s díly těch, kteří již mnohé před námi v této věci vykonali, jako např.: M. Eliade, G. Deleuze, E. Durkheim.

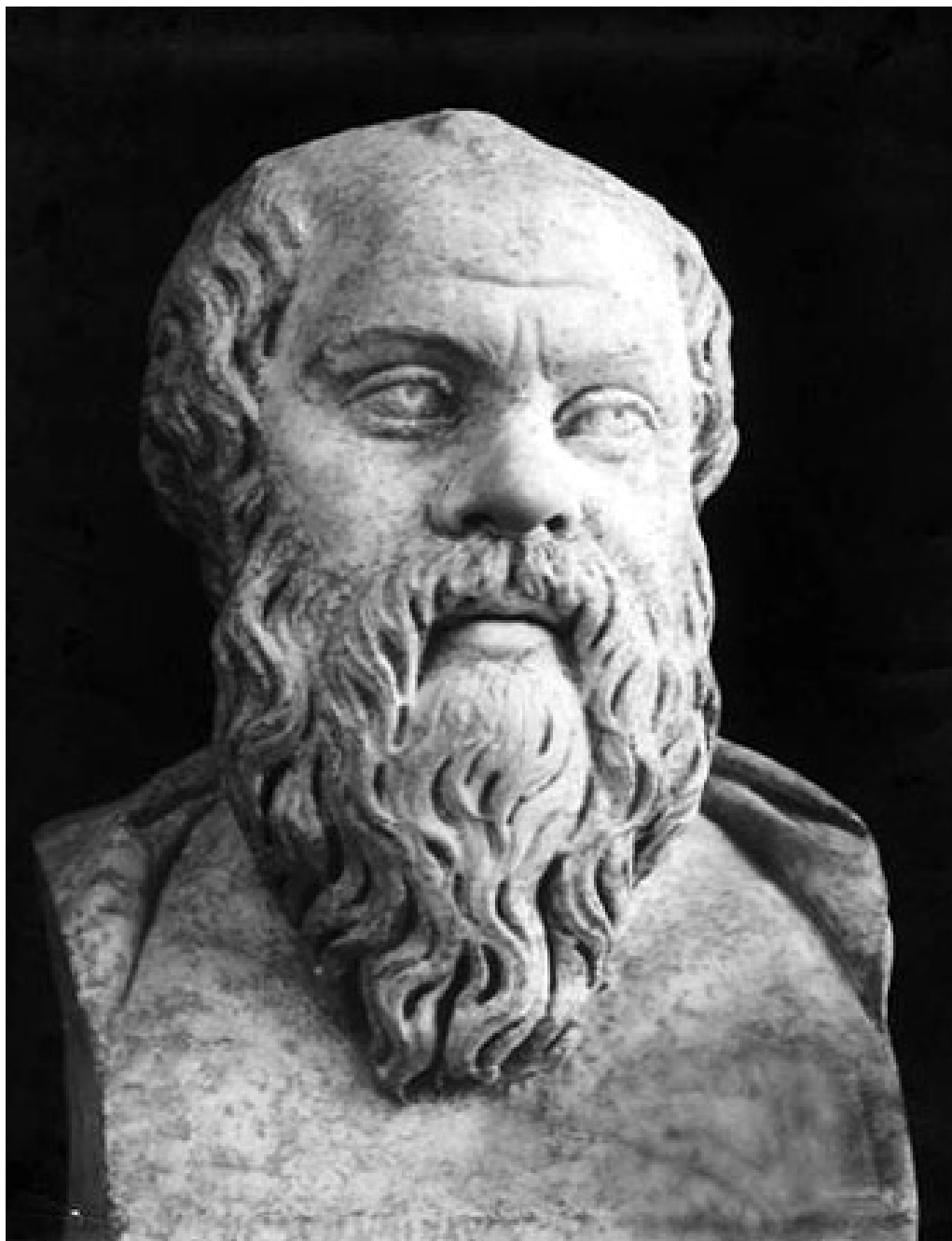
▪

Verbattim et litteratim (slovem a příběhem)

Sokrates (Σωκράτης - 469-399 př. n. l), řecký filosof narozený v Athénách. Právo na popis, portréty Sokrata, jeho vzhledu, svědectví vývoje v myšlení, legendám a konečně i na jeho konec života přináleží hlavně jeho žákovi Platonovi v dílech: „*Apologie – Obrana Sokrata, Euthyfrón, Kritón, Timaios, Kritias, Sofistés, Symposion*“.

▪

Zde jen vsuvka – pojem *symposion*, tedy dnešní „symposium“ má původní význam hostina, tabule, ke které Sokrates zval své přátele k rozborům témat a hovorům. Dalším z autorů, kteří podávají svědectví o Sokratovi je Xenofón a jeho „*Memorabilia – Vzpomínky*“. S notnou dávkou fantazie se můžeme domýšlet, že Sokrates chodil bos, velmi jednoduše a - podle některých současníků - často až

SOKRATÉS (469 – 399 př. n. l.)

„Dbal též o cvičení těla a byl velmi otužilý.“

Diogenes Laertios, *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*,
Praha (Academia) 1964, str. 97.

chudobně oblečen, byl dle tehdejších i dnešních měřítek nepříliš vzhledným mužem, s neforemnou postavou na křivých nohách, téměř pitoreskního vzhledu, zašpičatělá a lysá hlava s vypoulenýma očima s těžkým, skleslým obočím a zploštělým nosem, vyzývavým chováním, už na první pohled nevypadal jako filosof. Tedy v přímém rozporu na helénský základní požadavek krásy – **kalokagathii** (řecky *καλοκαγαθία, καλός* - krásný, *αγαθός* - dobrý). Bylo však asi něco naléhavého, neodbytného, dráždivého a vybízejícího a neodbytně přitažlivého v jeho osobnosti. Pro naše uvažování je však nejpodstatnější, převratné, že místo uvažování o původu světa, podstatě hmoty, arché, astronomii a geometrii, rozmlouval dnes a denně spíš s obyčejnými lidmi a uvažoval nad etickými věcmi, které dosud antičtí filosofové opomíjeli. **Jeho příklon k člověku a etice vyvolával základní otázku - co je to dobro, jak ho může člověk poznat a jak podle něho může žít?** Sokratův zájem se soustředil na záležitosti člověka a společnosti, jeho běžných potřeb i v oblasti myšlení a etiky a dá se tedy konstatovat, že **sněs filosofii z výšin teorie a výlučnosti na zem, k praktickému užití.** Není nadšátkou pojímat Sokrata jako mravního reformátora, kazatele, misionáře, dobrého genia, ve své době Athéňanů, dodnes všech, kdo mají v záměru hledat cestu z *nihilismu*, soupeření se *sofistikou*, s ideálem Protagorovým o tom, že pouze „*člověk je měřítkem všech věcí*“, že silný jedinec má vždy pravdu, i když jedná v zásadním rozporu s etikou,

rozporu s etikou, mravností, zákony s přesvědčením, že stojí mimo kategorie dobra a zla, úcty a sebeúcty. Je snadné a zdánlivě logické, přijatelné si i dnes „*sofistikovaně*“ zdůvodnit naše jednání, přehodnocovat staletými ověřené hodnoty, žít pouze v současnosti, materiálním světě „*zážitků, požitků, výkonu a akčnosti*“ s marnou snahou obelstít **horror vacui** – strach z prázdnoty. Sofisté přišli s myšlenkou, že každý člověk si určuje etické normy sám. Sokrates naproti tomu stanoví **dobro** jako absolutní princip, nadřazený světu, člověku i bohům. Základní učební Sokratovou metodou byl **dialog**. Při něm kladl druhým vhodně zvolené otázky, kterými jim napomáhal při zrození myšlenek a učení k nabytí moudrosti.

Nejdůležitějším příspěvkem k myšlení, vzdělávání, tedy i užívání v praxi a myšlení je Sókratova dialogická metoda tázání – **maieutika**. Principiálně jde o negativní metodu vylučování, selekce předpokladů, kdy ty lepší, pravdivější jsou zastávány a horší vylučovány, pokud vedou ke sporu. Postupně se dospívá k obhajitelným a přijatelným názorům člověka na danou otázku, která je povětšinou etického zacílení.

Pojmenování *maieutická metoda* či *maieutika*, *techné maieutiké* pochází ze samotné metody, která *přivádí na svět*, rodí názory tázaného, kterým pak sám lépe porozumí a je ochoten je vnitřně přijímat, ztotožnit se s nimi. Řecké slovo **μαιευτρια** - **maieutria** znamená porodní bába, což bylo povolání Sokratovy matka Fainarety. Pro vnitřní hlas,

který ho varoval, co je či není správné a obhajitelné, tedy jakýsi ekvivalent dnešního pojmu *svědomí*, užíval Sókratés pojem **daimonion**, který dosvědčuje Sokratovi, že je zcela u sebe, zcela vnitřně dotvořen a přesvědčen o své pravdě. Pojem daimonion je velmi obtížně vysvětlitelný, sám Sokrates měl vědomí něčeho nevysvětlitelného a mysteriózního. Přesto lze tvrdit, že Sokrates nebyl blouznivec, ani mystik, v linii všech evropských myslitelů, kteří historicky následovali je po mém soudu právě jedním z nejpragmatičtějších, ryze reálným a objektivním. Tendence považovat Sokrata z hlediska dnešního psychologického náhledu za paranoika, rozpolcenou osobnost lze vyvracet i náhledem, že v každém člověku, v jeho duševním světě se objevují zvláštní, imanentní, exaktně nevysvětlitelné síly, které mohou pomoci při formaci a stanovení vzhledu v závažných, hraničních situacích, jako podpora svědomitého, z-odpovědného postoje.

Pro naše ubírání se životem odkázal Sokrates apely, které ve své zdánlivé jednoduchošti ukrývají poctivost, dlouhodobost a pracnost – zdůrazněný a uchovaný nápis v Delfské věštírně „**gnothi se auton**“ - poznej sám sebe, nejen své tělo, ale i svoji duši, „**meden agan**“ – ničeho příliš, všeho s mírou, uměřeně, tedy opět odkaz na anticou, Sokratovskou hlavní ctnost, již zmíněnou a i v Caminu uznávanou jako hlavní instrument – „**sofrosyné**“ – uměřenou rozumnost, rozvážnost, umírněnost a střídmost, zodpovědné a dobrovolné sebeovládání a sebekázeň.

V kontrastu s dnešním mnohdy nepřehledným, povrchním, tísnivým okolním světem je to, zdá se, jediná oprávněná cesta k hledání a poté ustanovení a upevnění základní lidské potřeby - **logos, λόγος – smyslu života.**

Cenu za individuální status quo si všichni určujeme, přijímáme a platíme sami. Právě proto je dobré mít v nejistotě kolem sebe dobré poradce, ať již fyzicky, nebo myšlenkově.

Závěrem krátké provázání Sokratova odkazu na podstavě náhledů dvou českých filosofů, kteří se k tématu Sokratova života vyjádřili ve svých knihách.

Josef Ludvík Fischer (1894-1973)

Český sociolog a filosof, strukturalista, absolvent pražské filosofické fakulty se k Sokratovi vyjadřuje ve své knize „*Případ Sokrates*“, která vyšla v roce 1965. Do té doby existovala v české literatuře jen jedna obsáhlejší původní práce o Sokratovi, a to práce Jana Patočky „*Sokrates*“, vydaná v roce 1947 jen jako skriptum pro potřeby posluchačů pražské Filosofické fakulty, ve Fischerově knize je toto vydání zmíněno. Na rozdíl od editorů nového vydání Patočkovy práce z roku 1991, kteří Fischerova Sokrata zcela opomenuli. **Patočkův a Fischerův Sokrates se v přístupech k danému předmětu zásadně odlišují, i když se, pokud jde o poznání Sokratovy osobnosti a jeho filosofie, v jistém smyslu doplňují.** Patočka odhlíží od historické postavy Atéňana Sokrata a snaží se představit

filosofa kladoucího si otázku po smyslu lidské existence. Z interpretace vycítujeme, že je to zároveň i otázka Patočkova, již chce spolu se Sokratem řešit. Fischer naproti tomu domýšlí podněty a důsledně sleduje všechny prameny svědčící o vývoji Sokrata jako člověka i o vývoji jeho názorů. To mu umožňuje uvést v soulad svědectví často protichůdná nebo považovaná za neautentická. Postupně před námi vyvstává konkrétní Sokrates pohybující se v historických Aténách a mluvící i jednající shodně se svým psychickým ustrojením. Jeho odsouzení a smrt se pak jeví jako zákonitý důsledek všech těchto okolností.

Knihu J. L. Fischera „*Případ Sokrates*“ vydala poprvé (pod názvem „*Sokrates nelegendární*“) Palackého universita v Olomouci ve Státním pedagogickém nakladatelství roku 1965 jako sešit řady *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis* v nákladu pouhých 500 výtisků. Studie byla vydána rovněž anglicky pod názvem *The Case of Socrates*, a to nakladatelstvím Academia v Praze v srpnu roku 1969 jako 8. sešit 79. ročníku *Rozprav Československé akademie věd*.

Jan Patočka (1907–1977), vynikající a neprávem stále málo doceněný (odborně, občansky, mravně i lidsky) filosof evropského formátu a významu, žák Edmunda Husserla, fenomenolog, studoval i u Martina Heideggera a byl celoživotním přítelem již v textu citovaného německého filosofa Eugena Finka. Jako jeden z prvních mluvčích Charty 77 jí vtiskl výrazný občanský, etický a mravní charakter

v duchu své vlastní filosofie, po jednom z výsledků na tehdejší Státní bezpečnosti byl hospitalizován a zemřel na mozkovou mrtvici. Ve své práci „Sokrates“, z roku 1947, (která měla znovu v doplněném vydání vyjít v roce 1968, při dočasném uvolnění komunistické cenzury, přesto byla kniha vydána až v roce 1991), Jan Patočka zde zastává názor, že Sokrates je pouze fiktivní postavou, kterou vynalezl Platón a zpopularizoval Xenofón s Aristofanem, kteří do postavy promítali své názory, které by společnost nemohla přijmout jako názory jejich. Tento náhled se však neseťkává u dalších historiků a filosofů se souhlasem.

Tyto dvě práce českých filosofů nabízí možnost (spolu s útlou knihou Františka Poláka vydanou v roce 1931 rovněž pod titulem „Sokrates“), v dostatečné šíři a hloubce se s myšlenkovým odkazem Sokrata seznámit a informovat z českých zdrojů. Historický kontext se velmi plasticky a čtivě podařilo zpracovat v knize „Sokrates“ spisovateli Josefem Tomanovi v roce 1975.

Slibovaný závěr: Pierre Maria-Joseph Teilhard de Chardin

Svým přístupem stojí de Chardin mezi filosofy Immanuellem Kantem a **Sørenem Aabye Kierkegaardem – je ontolog dokonale obrácený k člověku.** Hovoří-li se o Kierkegaardovi jako o autorovi (již zmíněného v textu u V. E. Frankla) *kopernikánského obratu* ve filosofii, pak v této cestě pokračuje i tento francouzský autor. **Je potřeba říci lidem, jak mají v konkrétních situacích jednat.** A to

nikoli v rovině obecných frází a úvah scholastického charakteru, tak jak *morální teologii – základ moderní etiky* – přestavil ve třináctém století Tomáš Akvinský, ale v rovině individuálního přístupu k jednotlivci. **Každý člověk má právo po filosofii vyžadovat, aby mu sdělila, co má v daný okamžik učinit, aby to bylo správné. Cokoli jiného je jen prázdným mlácením slámy, které nikam nevede.**

De Chardin zde stojí jako velký sjednotitel těchto dvou přístupů – odpovídá na potřeby a otázky každého jednotlivce, nikoli však jako *etik*, ale jako *ontolog a gnozeolog*. Sám jako *antropolog* cítí potřebu postavit do centra své filosofie člověka, definovat jeho sociální i osobní roli ve světě.

Nikoli však z pohledu morálky, ale z hlediska syntézy celku, hledá odpovědi na otázky po *smyslu bytí* jednotlivce, po tom, co a jak je možné poznat a proč a zda vůbec o to je třeba usilovat.

A je to rovněž de Chardin, který přichází s pojmem posvátná hmota, jehož hymnus na ni je dodnes ukázkou **sjednocení filosofie, teologie a umění jako trojjedného přístupu k opravdovému vědeckému bádání.**

•

Pierre Teilhard de Chardin ve své knize „*Úvahy o štěstí a lásce*“ (2005) popisuje **tři různé postoje k životu a tři různé kategorie lidí, dělení různých požadavků na studium podle niterných potřeb každého člověka:**

„Abychom lépe pochopili, jak se před námi rozvrhuje problém štěstí a proč nás dostává do rozpaků, musíme nejprve obhlédnout obzor, tedy rozlišit tři počáteční, určující postoje, které lidé fakticky zaujímají k životu.

Chcete-li, dejme se vést přirovnáním.

Vezměme si turisty, kteří se vydávají na obtížný vrchol, a podívejme se na jejich skupinu několik hodin po odchodu.

Můžeme si představit, že v té době se výprava rozdělí na tři skupiny.

První litují, že vůbec opustili chatu. Únava a nebezpečí se jim zdají neúměrné úspěchu. Rozhodují se, že se vrátí zpět.

Druzí se nezlobí, že vyšli. Sluníčko svítí, výhled je krásný. A proč šlapat výš? Není lepší těšit se z hor tam, kde jsou, uprostřed louky nebo lesa? I rozloží se na trávu nebo pozorují okolí a čekají na hodinu svačiny.

A konečně poslední, skuteční alpinisté, neodpoutávají oči od vrcholů, kterých se zapřísáhli dosáhnout. A znovu se vydávají vpřed.“

Unavenci, vychutnávači, zanícenci

1. Nejprve unavenci (či pesimisté)

Pro tuto první kategorii lidí je existence omyl nebo nepodařenost. Dostali jsme špatné karty, a tudíž jde o to, aby-
chom co nejšikovněji zanechali hry. Doveden do krajnosti a systematizován ve vědeckou nauku ústí tento postoj v hinduistickou moudrost, pro niž je vesmír iluze a okov,

nebo schopenhauerovský pesimismus. Ale v utlumené a obecně rozšířené podobě se týž postoj projevuje a prozrazuje ve spoustě praktických úsudků, které dobře znáte: „*K čemu hledat? Proč nenechat divochy divošství a nevědomce nevědomosti? K čemu věda a k čemu stroje? Není lepší ležet než stát? A není lepší být mrtvý?*“ To vše jako by přinejmenším nepřímou řečí říkalo, že je lépe být méně než být více a že nejlepší by bylo nebýt vůbec.

2. *Potom vychutnávači (či požitkáři)*

Pro lidi tohoto druhého typu je určitě lepší být než nebýt. Ale pozor: „být“ zde dostává zvláštní smysl. Být, žít, není pro učedníky této školy konat, ale naplnit se přítomným okamžikem. Žárlivě se těšit z každé chvíle, z každé věci, a nic si nenechat vzít – a hlavně neměnit plán. V tom pro ně spočívá moudrost. Když se nasytí, převalí se na trávě, protáhnou si nohy, podívají se jinam. Vždyť sestupu tak jako tak nebudeme ušetřeni. Ale co se týče budoucnosti, neriskují nic – ledaže by se v přemíře rafinovanosti opájeli požitkem z rizika samotného, ať už jde o chvění z odvahy či zmrazení ze strachu.

3. *A konečně zanícenci*

Jsou to ti, pro něž žít znamená stoupat a objevovat. Pro lidi z této třetí skupiny je nejen lepší být než nebýt, ale nadto je vždy možné – a jedině zajímavé – být víc. V očích těchto dobyvatelů unesených dobrodružstvím je bytí nevyčerpatelné. Tyto lidi si lze dobírat, mít je za naivky, anebo

nám mohou být protivní. Ale to oni nás utvořili a z nich se chystá vzejít Země zítřka.

•

Pesimismus a návrat k minulosti; požitek z přítomné chvíle; rozlet do budoucnosti. Podle mne jsou to tři základní postoje k životu. Jejich nevyhnutelným vyústěním jsou tři základní postoje k životu.“

(CHARDIN, de, P., T.: *Úvahy o štěstí a lásce*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., 2005., str. 8–10).

•

Není zřejmě radno přehlížet, nevnímat pečlivě toto Chardinovo osobité dělení, pokud jsme pověřeni a uvážlivě jsme přijali zodpovědnost podílet se na obohacování, formacích, cestě k úlevě, nápravě bolestí duše druhých, neboť se dá předpokládat, že každý z nás k některému základnímu postoji k životu inklinuje, je neustále a bezvýhradně zapotřebí velkého respektu k individuálním potřebám a cílům, metám, kterých chceme dosáhnout. Tři typy lidí, jež v sobě v zárodku neseme každý a na něž se odjakživa dělí lidé kolem nás.

•

Jsem plně přesvědčen, že v Caminu jsme na toto vnímání odlišnosti připraveni a respektujeme jedinečnost, nezaměnitelnost každého člověka. **More Socratico**...po vzoru Sokrata.

Závěr

Lze tedy říci, že přes příklony a akceptace k jednotlivým teoriím, náhledům, přes určitá ztotožnění se s principy jednotlivých filosoficko – etických podstat, tím základním fenoménem v Caminu zůstává týmová práce svébytných, originálních a myšlenkově svobodných lidí, kteří spolu tvoří jednotu v jednotlivostech, *a přesto, že jsou rozrůzněny, tak účelně (pragmaticky) působí.*

SEZNAM LITERATURY IN GENERE:

1. ADAMEC, J.: *Existenciální psychologie Karla Jaspersa*. Brno: Filosofický seminář – katedra teorie, 2008. ISBN 978-80-87234-04-4.
2. ADAMEC, J.: *Průvodce vybranými tituly sebraných spisů Martina Heideggera*. Brno: Filosofický seminář – katedra teorie, 2005. ISBN 80-239-4356-1.
3. AKVINSKÝ, T.: *Otázky o ctnostech I: O ctnostech obecně*. Praha: Krystal OP, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-87183-46-5.
4. ANZENBACHER, A.: *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0917-5.
5. AUGUSTINUS, A.: *Vyznání*. 5.vyd. Praha: Kalich, nakladatelství a knihkupectví, s.r.o., 2006. 565 s. ISBN 80-7017-027-1.
6. BALCAR, K.: *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha:SPN, vydání 1., 1983.231 s. 14-343-83
7. BERNE, E.: *Co řeknete, až pozdravíte: transakční analýza životních scénářů*. Praha: Portál, 2. vydání, 2013. ISBN 978-80-262-0486-2.
8. FRANKL, V. E.: *Teorie a terapie neuróz. Úvod do logoterapie a existenciální analýzy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-779-6.
9. FRANKL, V. E.: *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*. Vyd.2007, Brno: Cesta, 2007, 87 s. ISBN 80-7295-088-6.

10. CHARDIN de P. T.: *Místo člověka v přírodě*. Praha: Nakladatelství svoboda, 1967.
11. LÄNGLE, A.: *Smysluplně žít*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1.
12. LUKASOVÁ, E.: *I tvoje utrpení má smysl*. Vyd. 2006, Brno: Cesta, 2006, 191 s. ISBN 80-85319-79-9.
13. NIETZSCHE, F.: *Genealogie morálky: Polemika*. Praha: Aurora, 2002. ISBN 80-7299-048-9.
14. PASCAL, B.: *Myšlenky*. Praha: Odeon, 1973. 01-078-73.
15. PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*. Praha: Nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd ČR, 2007. ISBN 978-80-7007-264-6.
16. ROGERS, R. C. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-233-5.
17. SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti. Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2007. ISBN 80-86598-65-9.
18. SOUSEDÍK, S.: *Jan Duns Scotus*. Praha: Vyšehrad, 1989. 33-806-89.
19. WUST, P.: *Nejistota a odhodlání*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1970. 33-306-70.

RESUME

V současnosti působící zaměstnanci a spolupracovníci vse-tínského sociálně rehabilitačního centra pro duševně nemocné, se opět, jako tomu bylo v minulém roce, rozhodli zaopatřit nastávající dny duševního zdraví tematicky strukturovanou publikací. První příspěvek (*Dějiny české filosofie v kontextu sociálně – psychologického myšlení*) je svého druhu sondou k objasnění vzniku a vývoje sociálně humanitního působení jednotlivců a organizací také na pozadí českých dějin, tak jak se vzájemně motivovaly zpočátku z úrovně teologické, a dále až k úrovni filosofické a universitně akademické. Jak z příspěvku vyplývá, humanitní snahy byly vždy nedílnou a hrdou součástí českých dějin.

Same like the last year, the current employees and co-workers of Vsetín social rehabilitation centre for mentally disordered have decided to accompany the upcoming Days of Mental Health with a structured publication. The first contribution (The history of the Czech philosophy in the social-psychological context) is a second entry that clarifies the development of the humanitarian work of individuals and institutions also on the Czech scene. It takes into account its influence, firstly at the theological basis, moving to the philosophical and academic level. As the entry suggests the humanitarian cause had always been a proud part of the Czech history.

V následujících člancích (*Zpráva o jednom začátku - povídání o vzniku a rozvoji psychosociální rehabilitace - Camino a Přítomnost ve světle neúprosné pragmatiky*) má čtenář možnost seznámit se s obsahovou stránkou vybraného konkrétního pracoviště, které na humanistické tradice navazuje a je jejich konkrétním nositelem.

In the following parts (The report about one beginning – story of the origin and development of the social rehabilitation – Camino and the Present in the light of merciless pragmatism) the readers have the opportunity to acknowledge themselves with the situation of a concrete chosen work

place which follows the legacy of the humanistic tradition and is its proud bearer.

V posledním příspěvku (*Filosofické a psychologické aspekty, motivy a instrumenty práce v Caminu – Transdisciplinární přístup k psychosociální rehabilitaci*) jsou uvedeny zcela tvůrčím způsobem uplatňované nástroje, sloužící ke zvládnutí kontaktní práce s klienty, jejichž základními východisky jsou právě filosofie a psychologie tradičních vzorů, převáděných zde do konkrétní praxe. Autoři měli snahu vyjádřit v předložené publikaci, mj. rovněž svá angažovaná hlediska a podporu danému pracovišti - právě touto tištěnou formou, tedy informovat veřejnost o konkrétní náplni svých aktivit.

The last entry (The philosophical and psychological work aspects and instruments in Camino – Transdisciplinary approach to social rehabilitation) presents the original applied methods designed for the contact work with clients. The basis for these methods are grounded in the traditional philosophy and psychology and transferred into practice. By this printed publication the authors strike to present their commitment and support to the given workplace as well as inform the public about the concrete content of their activities.

Jiří Kadlubiec, MA

© Adamec Jiří

Dějiny české filosofie
V kontextu sociálně – psychologického myšlení

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie

Neprodejný výtisk.

2016

A6, 150 výtisků